

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Institut sociálního zdraví

**Žitá zkušenost členů patchworkové rodiny s faktory, které pomáhají
k zdravému psychosociálnímu vývoji pubescentů/adolescentů.**

The lived experience of patchwork family members with factors that
contribute to the healthy psychosocial development of
pubescent/adolescents.

Diplomová práce

Olomouc 2024

Autor: Bc. Patrik Pátek

Vedoucí práce: Mgr. Bc. Arnošt Krtek, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu.

V Olomouci dne 15. dubna 2024

Patrik Pátek

Poděkování

Upřímně a rád děkuji vedoucímu práce Mgr. Bc. Arnoštu Krtkovi, Ph.D. za odborné vedení, inspirující myšlenky i tvůrčí usměrňování, důvěru a v neposlední řadě za prostou lidskou podporu. Velmi si vážím ochoty a projevené důvěry i značné inspirace všech participantů, s úctou jim za jejich čas děkuji. Za shovívavost, toleranci a neúnavnou podporu děkuji mé nejbližší rodině, partnerce Martině i našim dětem, kteří mě k sepsání této práce inspirovali.

Abstrakt (česky)

Tato diplomová práce se zaměřuje na vliv intenzivní komunikace v patchworkové rodině na psychosociální vývoj dětí, pubescentů a adolescentů. Metodologií výzkumu je Interpretativní fenomenologická analýza (IPA). Hlavním cílem práce je ukázat, že aktivní a otevřená komunikace mezi členy rodiny může vést k zdravějšímu fungování rodiny a prevenci možných problémů a nedorozumění. Skrz rozhovory s rodinnými členy je zjišťováno, jakým způsobem komunikace ovlivňuje jejich vztahy, rozhodování a emoční projevy. Výzkum také zkoumá koncept "rodinné rady" a její dopad na rodinnou dynamiku. Výsledky ukazují, že pravidelná komunikace a vzájemné porozumění hrají klíčovou roli v udržování zdravého a harmonického prostředí v patchworkové rodině.

Klíčová slova (česky)

rodina, patchworková rodina, dítě, komunikace, sociální inovace, rodinná rada, umění naslouchat, prevence, psychosociální vývoj

Abstract (anglicky)

This thesis focuses on the influence of intensive communication in a patchwork family on the psychosocial development of children, adolescents and adolescents. The research methodology is Interpretative Phenomenological Analysis (IPA). The main aim of the thesis is to show that active and open communication between family members can lead to healthier family functioning and the prevention of potential problems and misunderstandings. Through interviews with family members it is investigated how communication affects their relationships, decision making and emotional expressions. The research also explores the concept of "family group conference" and its impact on family dynamics. The results show that regular communication and mutual understanding play a key role in maintaining a healthy and harmonious environment in a patchwork family.

Keywords (anglicky)

family, patchwork family, child, communication, social practice innovation, family group conference, art of listening, prevention, psychosocial development

Obsah

ÚVOD	7
TEORETICKÁ ČÁST	8
1. Rodina a její význam pro dítě	8
1.1. Pojem rodina	8
1.2. Funkce rodiny	9
1.3. Proměna rodiny a její současné znaky	10
1.4. Patchworková rodina.....	10
1.5. Dítě jako člen rodiny.....	10
1.6. Význam podpory širší rodiny	11
Souhrn.....	12
2. Komunikace v rodině	13
2.1. Techniky efektivní komunikace v rodině	13
2.2. Důsledky nedostatečné komunikace v rodině	13
3. Rodinná rada	15
3.1. Definice pojmu rodinná rada.....	15
3.2. Rodinná rada vs. rodinná konference jako prostředek práce sociálních pracovníků	17
3.2.1 Průběh, realizace a vhodnost rodinných konferencí.....	18
3.2.2 Klíčoví aktéři v rámci rodinné rady.....	20
3.2.3 Fáze rodinné rady.....	22
3.3. Principy, zásady a přínosy rodinných rad	22
4. METODOLOGIE	26
4.1. Cíl výzkumu.....	26
4.2. Charakteristika výzkumného vzorku	27
4.3. Popis metodologie výzkumu a metody sběru dat	28

4.3.1 Kvalitativní výzkum.....	29
4.3.2 IPA – Interpretativní fenomenologická analýza	30
4.3.3 Explorativní kódování.....	32
4.3.4 Metoda sběru dat.....	32
4.4. Postup a průběh výzkumného šetření.....	33
4.5. Analýza získaných dat.....	34
5. EMPIRICKÁ ČÁST	36
5.1. Výsledky výzkumu.....	36
5.2. Interpretace rozhovorů	36
5.3. Výsledky výzkumu.....	57
6. DISKUZE	59
6.1. Silné a slabé stránky	64
6.2. Implikace.....	65
6.2.1 Praktické využití	65
6.2.2 Budoucí možný výzkum.....	65
ZÁVĚR	66
SEZNAM PŘÍLOH.....	69
Příloha č. 1: Informovaný souhlas respondentů.....	69
Příloha č. 2: Struktura otázek polostrukturovaného rozhovoru.....	70
POUŽITÁ LITERATURA.....	71

ÚVOD

V dnešní době se setkáváme s různými formami rodinných uspořádání, mezi něž patří i patchworkové rodiny. Tyto rodiny se skládají z jednoho nebo obou partnerů, kteří mají předchozí rodinné závazky a do nového vztahu přinášejí děti z předchozích vztahů. Tento typ rodiny může přinášet mnoho výzev v oblasti komunikace mezi členy.

Cílem této diplomové práce je prozkoumat možnosti a metody komunikace v patchworkových rodinách a analyzovat, jakým způsobem tyto rodiny zvládají řešit konflikty a řídit své vztahy prostřednictvím pravidelné a intenzivní komunikace. V teoretické části práce se zaměřím na vysvětlení pojmu patchworková rodina, popisu významu rodinné komunikace a následného potenciálního vlivu na psychosociální vývoj dětí a adolescentů v těchto rodinách.

Výzkumná část práce bude obsahovat rozhovory s jednotlivými členy patchworkových rodin, kteří budou sdílet své zkušenosti s komunikací v rámci rodiny. Bude zaměřena na pozitivní dopady pravidelné a intenzivní komunikace na vztahy mezi partnery, výchovu dětí a celkový kvalitativní život v rámci rodinného prostředí.

Předpokládaným výsledkem této práce bude komplexní pohled na roli a význam komunikace v patchworkových rodinách a zdůraznění přínosů pravidelné komunikace pro celkový psychosociální vývoj dětí a adolescentů. Tato práce může přinést nové poznatky a inspiraci pro podporu a posílení komunikačních dovedností v rodinách s komplexním uspořádáním.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Rodina a její význam pro dítě

Rodinné prostředí tvoří základní stavební blok společnosti a zároveň je prvním místem, kde dítě získává své první zkušenosti s mezilidskými vztahy. Role rodiny je pro vývoj dítěte od narození zásadní, neboť zde dítě nachází podmínky pro svůj osobní a sociální rozvoj. V rodině dítě absorbuje behaviorální vzorce, učí se poznávat sociální role svých rodičů a dalších členů rodiny, rozvíjí komunikační dovednosti a socializuje se v interakci s dalšími osobami. Rodina by měla pro dítě představovat bezpečné útočiště, kde cítí jistotu a obklopení láskou. I přes to, že žádná rodina není bezchybná, všechny zážitky, ať již pozitivní nebo negativní, mají významný dopad na budoucí chování dítěte. Dítě je formováno nejen svými genetickými predispozicemi, ale i výchovou a prostředím, které mu rodina poskytuje (MATOUŠEK, 2003). Chování odpovídající rodinné roli si děti osvojují skrze proces pozorování, jak potvrzují BUSSEY a BANDURA (2004). Učení se pozorováním umožňuje dětem napodobování dospělých a adaptaci chování, které je specifické pro dané pohlaví.

1.1. Pojem rodina

Rodina se tradičně považuje za první a zásadní sociální strukturu, která má zásadní význam pro správný rozvoj a péči o potomky, jak uvádí MATOUŠEK (2003). Představuje základní model společnosti, který dětem předává hodnoty, vystavuje je konfliktům a poskytuje specifickou podporu. VYMĚTAL (2004) charakterizuje rodinu jako domácí prostředí, které symbolizuje bezpečí, soukromí a je místem pro denní aktivity. MATĚJČEK (1992) zdůrazňuje, že rodina funguje jako systém s vlastními vztahy a interakcemi, a je součástí širšího mezosystému, který zahrnuje příbuzné, přátele a sousedy, stejně jako exosystém zahrnující vnější instituce a celospolečenský makrosystém. DUNOVSKÝ (1986) podtrhuje, že rodina je klíčovým prvkem, který ovlivňuje začleňování jedinců do společnosti.

Podle definic v sociologické literatuře rodina zahrnuje skupinu lidí spojenou manželstvím, pokrevními vztahy či adopcí, která jako jedna domácnost interaguje ve vzájemných vztazích (JANDOUREK, 2012). Současná struktura české rodiny může zahrnovat osvojené děti nebo děti z předchozích manželství, zatímco společné bydlení několika generací je méně časté. HARTL a HARTLOVÁ (2015) definují rodinu také jako skupinu spojenou manželstvím, pokrevními pouty a vzájemnou pomocí, přičemž tyto vztahy jsou klíčové pro celkovou podporu a fungování rodinného systému. Rodina je vnímána jako nejdůležitější sociální jednotka, která spojuje členy pomocí citových a pokrevních pout, poskytuje domov plný lásky, pomoci a péče pro všechny členy ve všech fázích života a vytváří stimulační prostředí pro osobní rozvoj všech svých členů, což z ní činí nezastupitelnou součást společnosti.

1.2. Funkce rodiny

DUNOVSKÝ (1986) se ve své práci zaměřuje na klíčové funkce, které by měla rodina plnit, aby uspokojila potřeby svých členů, zejména dětí. Zmiňuje čtyři základní funkce rodiny, přičemž každá může být ovlivněna různými faktory vedoucími k jejich porušení.

Jedním z potenciálních problémů je porucha biologicko-reprodukční funkce, což se může projevit absencí dětí v rodině nebo narozením dětí s handicapem. Problémy mohou dále vznikat v důsledku nezodpovědného rodičovství, což zahrnuje vytváření nepříznivých životních podmínek pro děti.

Další zásadní funkci, ekonomicko-zabezpečovací, může narušit nedostatek finančních prostředků, který může být ovlivněn počtem členů rodiny a jejich ekonomickou situací.

Emocionální funkce rodiny je fundamentální pro udržení harmonie a stabilního prostředí. Její porucha může mít za následek narušení klidu v rodině, což se může stát například v případě rozvodu, rozchodu, nebo pokud rodiče neprojevují dostatečný zájem o dítě.

Porušení socializačně-výchovné funkce může nastat, pokud rodiče nejsou schopni nebo ochotni poskytnout adekvátní výchovu a péči. Toto narušení může vážně ovlivnit sociální a výchovné aspekty vývoje dítěte.

1.3. Proměna rodiny a její současné znaky

Od 60. let 20. století dochází v západní Evropě k výrazným proměnám rodinné struktury, které zahrnují pokles počtu sňatků, vzestup rozvodovosti a počtu rozchodů, nárůst počtu neúplných rodin a rodin s jedním rodičem, formování nových rodinných konstelací, snížení porodnosti a zvýšení počtu nesezdaných párů s dětmi, stejně jako rostoucí zaměstnanost žen. Tuto dynamiku změn zdůrazňuje FRANCOISE DE SINGLY (1999). Podobně SULLETOT (1998) poukazuje na pokles sňatečnosti a porodnosti v zemích s kapitalistickým a postkomunistickým uspořádáním v Evropě po roce 1960. Dle SLAMĚNÍKA a VÝROSTA (1998) se současné rodiny více zaměřují na individuální zájmy svých členů, nečeká se na trvalé manželské svazky, odkládá se rodičovství, dochází k stírání rozdílů v rolích mužů a žen, rodinné rituály ustupují do pozadí a převládá důraz na materiální hodnoty. KOLAŘÍK a ŠMAHAJ zdůrazňují, že některé sociální instituce přebírají funkce tradičně přisuzované rodině a stále více se snižuje význam rodinných rituálů. Zároveň zvyšující se pracovní nároky a rostoucí technizace rodiny vedou k menšímu množství času stráveného společně v rodinném kruhu. KOLAŘÍK a ŠMAHAJ (2014) kritizují, že státní politiky, které mají za cíl podporovat rodinu jako základní jednotku společnosti, v praxi často vedou k opaku; rostoucím zásahům státu do rodinné sféry a zvýšeným požadavkům na individuální životní styl průměrné domácnosti ztěžují plnění jejích základních funkcí, zejména v péči o děti a ostatní členy.

1.4. Patchworková rodina

Patchworková rodina je termín používaný pro rodinu, která se skládá z členů, kteří nejsou biologicky spřízněni. Tyto rodiny mohou vzniknout například po rozvodu či smrti jednoho z rodičů a následném uzavření nového partnerství. Patchworkové rodiny mohou být velmi různorodé a mohou zahrnovat nevlastní sourozence, nevlastní rodiče, nevlastní prarodiče apod.

1.5. Dítě jako člen rodiny

Úmluva o právech dítěte charakterizuje dítě jako jakoukoli osobu mladší osmnácti let, pokud dříve nedosáhne zletilosti podle příslušného právního řádu (Úmluva o právech

dítěte, online). HARTL a HARTLOVÁ (2015) specifikují dítě jako individuum od narození do věku patnácti let. LINHART (1996) popisuje dítě jako bytost, která je závislá na péči a lásce od rodičů a která svou lásku a oddanost oplácí rodičům či jiným příbuzným. Dle LANGMEIERA a MATĚJČKA (2011) je zásadní, aby byly dětem poskytovány základní psychické potřeby jako stimulace, pocit smysluplnosti, jistota, pozitivní identita a otevřená budoucnost. Rodiče mají v tomto ohledu nezastupitelnou roli, neboť jsou zodpovědní za vytváření bezpečného a podporujícího prostředí (MATOUŠEK, 2003). MATOUŠEK (2003) dále zdůrazňuje, že konstantní přítomnost emocionálně angažovaných rodičů je nezbytná pro harmonický fyzický a psychický vývoj dítěte.

1.6. Význam podpory širší rodiny

Rodina představuje pro dítě nesporně zásadní prostředí, které ovlivňuje jeho celkový vývoj poskytnutím stálého, emocionálně podporujícího a teplého prostředí. POLÁCHOVÁ VAŠTATKOVÁ a VYHNÁLKOVÁ (2008) zdůrazňují, že rodina hraje klíčovou roli v uspokojování základních psychických potřeb dítěte a v modelování jeho mezilidských vztahů. Pozitivní rodinná atmosféra slouží jako bezpečný přístav a umožňuje vzájemnou podporu při řešení problémů.

Udržování rodinné soudržnosti a prevence problémů či rozpadu rodiny je podporována angažovaností co nejvíce rodinných členů v péči o dítě. Když dítě navázalo vztahy s více členy rodiny, nejen s jedním z rodičů, dochází k rychlejšímu a pevnějšímu formování jeho identity. Pozorování a interakce s různými rodinnými členy, včetně chování rodičů k ostatním, je důležité pro rozvoj schopnosti dítěte budovat pevné sebehodnocení a stabilitu ve vlastní osobnosti, což zdůrazňuje MATĚJČEK (1994).

Navíc, využití alternativních metod práce s rodinami, jako jsou rodinné rady, může přispět k prevenci rodinných rozpadů a podpoře zdravého vývoje dítěte. Rodinné vztahy tak mají nenahraditelný význam pro formování dítěte a jeho budoucí schopnost adaptace a interakce ve společnosti.

Souhrn

Vymezil jsem význam rodiny pro dítě a analyzoval pojmy jako rodina, funkce rodiny, proměny rodiny a charakteristiky moderní rodiny. Také jsem mluvil o důležitosti podpory širší rodiny pro dítě jakožto člena rodiny.

Rodina představuje základní stavební kámen společnosti a je klíčová pro osobní a sociální rozvoj dítěte. V rodině dítě nabývá první zkušenosti s mezilidskými vztahy a učí se základním komunikačním dovednostem a behaviorálním vzorcům. Rodinné prostředí by mělo poskytovat dítěti bezpečí, lásku a podporu. Rodina je definována jako sociální jednotka spojená manželstvím, pokrevními vztahy a vzájemnou pomocí, a má zásadní význam pro emocionální a socializační aspekty výchovy dítěte. Současné proměny v rodinných strukturách, včetně vzrůstu patchworkových rodin, ukazují na dynamiku společenských změn. Rodina zůstává nezbytným prostředím pro rozvoj dítěte, přičemž širší rodina hraje důležitou roli v poskytování emocionálního zázemí a podpory.

2. Komunikace v rodině

2.1 Techniky efektivní komunikace v rodině

Podle ENGELSE, FINKENAUERA, MEEUSE a DEKOVICE (2001) se mladí lidé z interakcí s rodiči učí, jak navazovat a udržovat uspokojivá a vřelá přátelství. Vztah s rodiči tak hraje důležitou roli v sociálním a emocionálním přizpůsobení dospívajících. Efektivní komunikace je zásadní pro zdravé a harmonické vztahy v rodině. Komunikace zahrnuje nejen verbální projevy, ale také neverbální signály a schopnost naslouchat.

Existuje několik technik, které mohou pomoci zlepšit komunikaci v rodině a snížit konflikty. (SOENENS, VANSTEENKISTE, LUYCKX, GOOSSENS, 2006). Jednou z klíčových technik je aktivní poslech. Tato technika spočívá v tom, že se plně zaměříme na druhou osobu a snažíme se jí plně porozumět. Aktivní poslech znamená nejen fyzickou přítomnost, ale i emotivní angažovanost a schopnost vcítit se do pocitů a potřeb druhého člena rodiny.

Další důležitou technikou je sebekontrola. V komunikaci je snadné spadnout do pasti negativních reakcí, jako je kritika, obviňování nebo odmítání druhého. Sebekontrola nám umožňuje udržovat klid a chladnou hlavu i v emotivně náročných situacích a komunikovat konstruktivně.

Další technikou, která může pomoci zlepšit komunikaci v rodině, jsou aktivní slovníky. Jedná se o sebevědomé používání "já" sdělení a vyjadřování svých pocitů a potřeb bez použití výčitek a obviňování. Tato technika umožňuje vyjádřit své emoce a potřeby bez toho, aniž by se druhý člen rodiny cítil napadán.

Výzkumy naznačují, že efektivní komunikace v rodině má pozitivní vliv na duševní zdraví a celkový stav členů rodiny. Důležité je pravidelně se věnovat komunikaci a vytvářet prostor pro otevřené a bezpečné vyjadřování pocitů a názorů.

2.2 Důsledky nedostatečné komunikace v rodině

Rodinná komunikace je základním stavebním kamenem psychosociálního zdraví jednotlivců i celé rodinné jednotky. Nedostatečná komunikace v rodinách může mít závažné dlouhodobé důsledky jak pro děti, tak pro dospělé členy rodiny. Tento text

analyzuje význam komunikace v rodině a zkoumá důsledky její nedostatečnosti podpořené relevantními studiemi.

Komunikace v rodině není pouze o předávání informací, ale také o vyjadřování emocí, potřeb a očekávání. Rodinná dynamika a vzájemné vztahy jsou značně ovlivněny kvalitou komunikace. Podle Nicholsona (2003), efektivní komunikace podporuje v rodinách pocit sounáležitosti, bezpečí a vzájemné důvěry.

Důsledky nedostatečné komunikace

Psychologické problémy: Nedostatek otevřené komunikace může vést k narušení psychického zdraví. Studie ukázaly, že děti z rodin s chudou komunikací mají vyšší sklon k úzkostem, depresím a nízkému sebevědomí (Amato, 2001).

Problémy ve školním výkonu: Děti, které vyrůstají v prostředí s omezenou komunikací, často vykazují horší akademické výsledky. Výzkumy naznačují, že podpora a otevřený rozhovor o školních záležitostech mohou pozitivně ovlivnit školní úspěchy (Engels et al., 2001).

Sociální a vztahové problémy: Nedostatečná komunikace v rodině může vést k problémům ve vytváření a udržování mezilidských vztahů. Děti a dospělí z takových rodin mohou mít potíže v komunikaci se svými vrstevníky a v budování zdravých vztahů (Koerner, 2006).

Zvýšené rodinné napětí: V rodinách, kde chybí efektivní komunikace, často dochází k nedorozuměním a konfliktům. Toto může vést k chronickému stresu a napětí mezi členy rodiny, což zhoršuje rodinné prostředí (Caughlin, 2010).

Efektivní komunikace je základním pilířem zdravé rodinné dynamiky. Nedostatek komunikace může mít vážné důsledky pro psychosociální vývoj a vztahy členů rodiny. Je důležité, aby rodiny hledaly způsoby, jak zlepšit komunikační dovednosti a podporovat otevřený dialog, což přispěje k jejich celkovému zdraví a pohodě.

3. Rodinná rada

Rodinná rada je forma společného času rodičů s dětmi. Podle Bettnerové a Lewové (1992) se ve výchově dětí uplatňují dvě základní techniky:

1. Přímá, která umožňuje přímo předávat dětem znalosti a dovednosti nutné pro život.
2. Nepřímá, které užíváme denně při veškerém našem jednání s druhými lidmi. Také určuje tón jednání v naší rodině.

Jednou z přímých technik je rodinná rada. *„Rodiče bývají mile překvapeni, když zjistí, jaký účinek má 30-60 minut týdně, věnovaných speciálně na rozvoj nejdůležitějších vlastností pro život, rezervovaných pro rodinnou radu.“* (Bettnerová, Lewová, 1992)

O stanovení pravidelných rodinných schůzek, které poskytují platformu pro otevřenou komunikaci, kde všichni členové mohou bezpečně vyjádřit své pocity a názory hovořil už rodinný psychiatr Minuchin (1974).

3.1. Definice pojmu rodinná rada

Adleriánská rodinná rada patří mezi přímé techniky uplatňující se při výchově dětí a zaručuje, že si díky ní dítě osvojí skrze praktickou zkušenost všechny základní dovednosti. Pomocí strukturovaných pravidelných setkání se v rodině oživí vzájemné vztahy a kontakty. Pochvaly, poděkování, společné řešení problémů, rozhodování jsou všechno momenty, které kladou důraz na každého jednotlivce, a tak pomáhají rozvíjet sebedůvěru. Děti, cítí, že jejich jednání může ovlivnit situaci, tudíž že mohou být přínosem. Protože všichni účastníci rodinné rady zažívají pocity vlastní důležitosti, respektování ostatními, a mají příležitost se uplatnit, rozvíjí se v nich odvaha i respekt.

Aby rodinné rady mohly být úspěšné, měli by si rodiče osvojit také dvě nepřímé techniky – povzbuzování a logická výchova. Povzbuzováním rozvíjíme v dětech sebedůvěru, odvahu, ochotu spoléhat na sebe sama, i víru ve vlastní způsobilost zvládat nejrůznější životní situace. Logická výchova zdůrazňuje důležitost pravidel, která určujeme, učí nás pracovat s příčinou a následkem, rozvíjí v nás zdravý pohled na sebe sama, rozumný důsledek a zodpovědnost. Kombinace těchto nepřímých technik

s technikou rodinné rady má velkou šanci na vytvoření rodinné atmosféry, ve které si děti mohou snadno osvojit vlastnosti a dovednosti nezávislého občana moderní demokratické společnosti.

Cílem je vychovávat děti, které dokáží říct NE drogám, které se zodpovědně rozhodnou v otázkách alkoholu i sexu, které ví, že mají vliv, a uplatňují ho pozitivním způsobem, takže jsou přínosem pro lidi kolem sebe.

Dunovská (2015) zdůrazňuje, že základem všech opatření zaměřených na péči o dítě by měla být snaha o vytvoření optimálních podmínek pro jeho zdravý vývoj a podpora života v přirozeném rodinném prostředí. V České republice byla zavedena metoda rodinných konferencí, která deleguje právo a odpovědnost za řešení rodinných situací přímo rodině a jejímu širšímu okolí. Během těchto konferencí se rodina setkává za přítomnosti širší rodiny, čímž je podporována odborníky, a snaží se vypracovat plán, který využívá interní zdroje rodiny a může obsahovat i profesionální pomoc. Cílem je, aby dítě žilo v bezpečném prostředí, a toto uspořádání ukazuje, že rodina je nejlepším znalcem svých potřeb a zdrojů. Tento přístup klade velký důraz na respekt k rodině a rodinné konference se stávají prostředkem k tomu, aby rodina jako celek byla považována za experta na řešení své situace. Tento model představuje významný posun v sociální práci, kde je klient považován za partnera a má právo určovat směr životních rozhodnutí své rodiny, v rámci jasně daných hranic (DUNOVSKÁ, 2015).

Organizace Lata používá metodu rodinných konferencí k odhalování zdrojů v rodině a hledání kreativních řešení pro výchovu dítěte, zatímco slovenská organizace Úsmev ako dar aplikuje rodinnou konferenci, zde nazývanou Stretnutie rodinného kruhu, jako nástroj pro zapojení rodiny do řešení vlastních problémů.

Dále Smull et al. (2012) popisují rodinnou konferenci jako metodu, která respektuje práva a potenciál každé rodiny a zdůrazňuje spolupráci mezi rodinou a profesionály. Pavlíková, Martínková, a Ženíšková (2015) definují rodinnou konferenci jako setkání rodiny za účelem nalezení společných řešení pro složité situace ohroženého dítěte, což posiluje rodičovské kompetence a pomáhá předcházet umístění dítěte do institucionální péče. Zatímco pojem rodinná konference překročil pásmo a hranice rodiny jako takové, kdy už za pomoci další odborníků se snaží, aby rodina komunikovala uvnitř svého celku, rodinná rada je obdobným doporučení řady pedagogů a psychologů, jak efektivně komunikovat uvnitř standardní „zdravé“ rodiny.

3.2. Rodinná rada vs. rodinná konference jako prostředek práce sociálních pracovníků

Zatímco vznik rodinných konferencí není příliš dlouhý, model rodinných rad ano. Podle Pavlíkové, Martínkové, Ženíškové (2015) byl inspirován tradicemi původních obyvatel Nového Zélandu, Maorů. Maorové ve své kultuře kladou důraz na rodinu při řešení obtížných situací a důležitých rozhodnutí, přičemž tím nemyslí pouze nejbližší rodinu, ale širší rodinu a přátele. Ti všichni jsou schopni nabídnout pomoc při řešení složitých situací. Zvýšený respekt vůči právům a tradicím Maorů, stejně jako snaha o snížení nákladů na sociální péči, vedly v 80. letech k rozvoji nové metody práce s rodinou. Metoda rodinných konferencí se tedy poprvé objevila před více než dvaceti lety na Novém Zélandu a v roce 1989 byla oficiálně zavedena jako preventivní opatření před vynesením jakéhokoli významného soudního rozhodnutí. Na Novém Zélandu jsou tyto konference nazývány „Family group conference“ (DUNOVSKÁ, 2015).

Zákon, který byl přijat na Novém Zélandu a zavedl rodinné konference, představoval inovativní přístup nejen v ochraně dětí, ale i v oblasti restorativní justice. Tento legislativní akt měl značný dopad na rodiny, mládež i děti tím, že definoval nové postupy pro řešení rodinných otázek, včetně procesů pro zanedbané děti, povinných rodinných konferencí a regulace situací, kdy děti byly odebrány z rodinné péče. Dále zahrnoval regulace týkající se mladistvých pachatelů trestných činů. Jeho primárním cílem bylo zapojení rodin do rozhodovacího procesu o péči a ochraně dětí (BURFORD, HUDSON, 2000).

Původně byly rodinné konference na Novém Zélandu omezeny jen na trestní činnost mládeže, ale postupem času se jejich použití rozšířilo i na další oblasti týkající se péče o ohrožené děti. Tento přístup byl často chválen pro jeho schopnost umožnit rodině najít bezpečné řešení pro děti (MIRSKY, 2003).

NEUMANNOVÁ (2011) zdůrazňuje, že tento nový přístup posiluje tradiční maorskou kulturu a roli rodiny, což vedlo k poklesu počtu dětí v péči státu a snížení případů řešených soudně. Tento způsob práce také redukuje duplicitní využívání služeb, které rodiny dříve využívaly nekoordinovaně. Sociální práce na Novém Zélandu si klade za cíl respektovat kulturní kontext rodin a přehodnocovat postupy v případech, kdy jsou děti

odebrány z rodinné péče a jsou následně umístěny do státní péče. Ochrana dětí a řešení jejich situací v rámci rodinného prostředí je nyní prioritou.

MIRSKÝ (2003) poukazuje na to, že maorské principy posilují uvědomění si vlastních kořenů, což může přispět k rozšíření rodinných konferencí i v Evropě a Americe.

Jednotlivé země přijímají metodu rodinných konferencí různě. Ve Spojených státech a Kanadě byly v roce 1995 vnímány spíše jako experiment umožňující původním obyvatelům vyjádřit své názory na rodinné situace. V Anglii se metoda rozšířila na polovinu území, ale nebyla široce přijímána kvůli tradičním rolím a strukturám moci. Někdy museli sociální pracovníci konferenci svolat sami (MIRSKÝ, 2003).

V Holandsku byla metoda zpočátku přijímána opatrně, zejména kvůli skepticizmu sociálních pracovníků vůči rodinám. Bylo nutné změnit vnímání sociálních pracovníků a ukázat rodinám, že jsou nejlepšími pomocníky ve své vlastní situaci. Sociální pracovníci by neměli rozhodovat za rodiny, ale měli by je vést (MIRSKÝ, 2003).

Metoda se také postupně rozšířila do dalších zemí, včetně Švédska, Finska, Severního Irska, Slovenska, Německa, Bulharska a dalších. V České republice se o tuto metodu zajímají různé neziskové organizace, jako je Amalthea, která od dubna 2013 provádí rodinné konference v Pardubickém a Královéhradeckém kraji (PAVLÍKOVÁ, MARTÍNKOVÁ, ŽENÍŠKOVÁ - Amalthea, 2015).

3.2.1 Průběh, realizace a vhodnost rodinných konferencí

Rodinné konference představují inovativní přístup k práci s rodinami, který transcendentuje tradiční metody sociální práce. Je zásadní, aby byl respektován způsob, jímž rodina řeší své interní problémy. Zahájení konference by bylo bezcenné, pokud by návrhy rodin nebyly respektovány odborníky. Tento princip respektu je klíčový během všech fází rodinné konference a celého procesu.

Je důležité rozlišovat situace, kdy je vhodné svolat rodinnou konferenci, a kdy je naopak preferováno využití alternativních metod sociální práce. V případech, kdy v rodině došlo k problémům nebo je dítě ohroženo, je vhodné zvážit svolání rodinné konference, pokud je rodina ochotna a schopna angažovat se v řešení situace, nebo pokud potřebuje specifickou podporu. V souladu s principem, že rodina by měla mít možnost řešit své problémy vlastními silami, rodinné konference nabízí cennou platformu pro všechny rodiny, které se rozhodnou využít této možnosti. Vždy by měla

být dána přednost rodinné konferenci před jinými zásahy, jako jsou například opatření ze strany orgánů sociálně právní ochrany dětí. Často je pro rodiny výzvou uvěřit ve svou schopnost řešit problémy samostatně pomocí této metody, zejména pokud již byly v minulosti vystaveny zásahům státních autorit. Proto by rodinné konference měly plnit i preventivní funkci v sociální práci s rodinami.

Dunovská (2015) identifikuje následující situace jako vhodné pro svolání rodinné konference:

- Aktuální umístění dítěte mimo rodinu na základě opatření nuceného charakteru.
- Potřeba dočasného nebo trvalého předání dítěte do péče jiné osoby z důvodu nemoci rodiče, závažného zanedbávání péče, týrání nebo zneužívání dítěte apod.
- Udržení kontaktu mezi rodinou a dítětem žijícím mimo ni.
- Dítě s nařízenou ústavní výchovou – úprava kontaktu s rodinou, návrat do rodiny.
- Rozvodové spory s dopadem na dítě.
- Finanční a bytové problémy v rodině.
- Zanedbávání dítěte, školní obtíže dítěte, výchovné problémy včetně trestné činnosti dítěte.
- Odchod jednoho z rodičů a úprava péče o nezletilé děti.
- Děti v pěstounské péči – úprava kontaktu s biologickou rodinou, podpora pěstounů ze strany širší rodiny a přátel apod.
- Udržení kontaktu mezi rodinou a dítětem žijícím mimo ni.

Podezření na zneužívání nebo domácí násilí mohou vést k obavám z využití rodinné konference jako vhodné metody, protože prvenství by mělo být vždy dáno prevenci eskalace problémů v rodině (DUNOVSKÁ, 2015, s.24).

3.2.2 Klíčoví aktéři v rámci rodinné rady

Rodinné konference se zaměřují na aktivní zapojení rodiny a rozšíření rodinného kruhu. Během konference je důležité zajistit účast klíčových členů rodiny a dalších osob, kteří mohou přispět k efektivnímu řešení situace, kterou rodina či dítě prožívají. Úspěch konferencí je často spojen s rostoucím počtem účastníků, kteří dokážou přinést nový pohled na danou problematiku a přispět k nalezení adekvátního řešení (PAVLÍKOVÁ, MARTÍNKOVÁ, ŽENÍŠKOVÁ, 2015).

Rodina a dítě jsou klíčovými účastníky rodinné konference (RK), kterou chápeme v nejširším smyslu s ohledem na co nejvyšší počet zapojených osob. Kromě samotného dítěte, jeho rodičů a sourozenců zde figuruje i širší rodina a další blízcí lidé jako přátelé, sousedé či duchovní. Účelem rodinné konference je vyřešit potenciálně ohrožující situaci prostřednictvím „rodinného plánu“. Tento plán vzniká na základě předem stanovené otázky, na kterou rodina a její podpůrná síť hledají odpovědi v rámci svého „soukromého času“. Důležitou součástí RK je zajištění účasti dítěte ve všech fázích procesu. V případě odmítní účasti je na koordinátorovi, aby našel cestu, jak zajistit, že hlas dítěte bude vyslyšen. Dítě má právo rozhodovat o tom, kdo se na konferenci zúčastní a o čem se bude jednat, což mu dodává pocit zájmu ze strany rodiny a dává mu možnost spolurozhodování. V této situaci může být pro dítě velkou oporou vhodně zvolená podpůrná osoba, která mu umožní opustit setkání v případě potřeby. (DUNOVSKÁ, 2015)

Podpůrná osoba dítěte je jedinečná a důležitá postava v jeho životě. Během setkání s dítětem se stará o jeho pohodlí a bezpečí, zprostředkovává kontakt s ostatními lidmi a hájí především jeho zájmy. Její úlohou není sdělovat vlastní názory a prosazovat své zájmy, ale být prostředníkem mezi dítětem a okolím.

Podpůrná osoba by měla být dítěti blízká a mělo by ji dobře znát, mohla by pocházet z rodiny či přátel. Samotné dítě by si mělo mít možnost podpůrnou osobu vybrat samo. Tento proces není jednoduchý a vyžaduje přípravu a koordinaci, jak popisuje Dunovská (2015) ve své práci.

Zadavatelem a klíčovým pracovníkem v procesu Rodinné konference (RK) je nejčastěji pracovník Odboru sociálně právní ochrany dětí (OSPOD), který je v kontaktu s rodinou. Avšak není to pravidlem. Zadavatel projevuje důvěru rodině, že dokáže převzít zodpovědnost a respektuje ji. Během průběhu RK se zadavatel pružně přizpůsobuje

potřebám a událostem v rodině a zůstává neutrální. Identifikuje ohrožení dítěte, uvádí důvody pro svolání RK, sestavuje základní otázky pro konferenci a v případě nutnosti stanovuje minimální podmínky pro schválení plánu. Zajišťuje přípravu rodiny na RK, získává souhlas od dotčených osob, předává žádost administrátorovi, motivuje rodinu k účasti a objasňuje cíle a principy RK. Poskytuje potřebné informace, schvaluje plán navržený rodinou a zajistí, že plán bude bezpečný a bude řešit základní potřeby dítěte. Zadavatel také podporuje rodinu při realizaci plánu, což je jedna z nejtěžších a nejdůležitějších činností v rámci procesu RK (Pavlíková, Martínková, Ženíšková, 2015).

Funkci **administrátora** zastává jedinec, který je expertem v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, avšak není zaměstnán u OSPOD. Administrátor může pracovat v neziskové organizaci nebo být státním zaměstnancem, který podporuje implementaci rodinných konferencí v příslušném regionu. Jeho úlohou je sloužit jako spojovací článek mezi pracovníky OSPOD (kterým často chybí znalost rodinných konferencí) a koordinátorem konference. Administrátor je neutrální a neovlivňuje obsah rodinného plánu ani způsob řešení situace. Jeho role spočívá v propojování různých subjektů, v metodickém vedení koordinátorů a v podpoře rozvoje rodinných konferencí. Mezi jeho činnosti patří výběr koordinátorů, podpora týmu koordinátorů a pracovníků OSPOD, kontrola vyplněných pracovních výkazů a komunikace s týmem v daném regionu (PAVLÍKOVÁ, MARTÍNKOVÁ, ŽENÍŠKOVÁ, 2015).

Koordinátor představuje důležitý prvek rodinné konference (RK), kde hraje koordinátor klíčovou roli. Podle zahraničních zkušeností je zřejmé, že úspěch RK závisí na schopnostech a zkušenostech koordinátora. Koordinátor by měl být otevřený, schopný pracovat s předsudky a stereotypy, respektovat ostatní a zdůrazňovat význam rodinných vztahů. Je zodpovědný za správný průběh RK, s výjimkou soukromých rodinných porad, a jedná na základě zadání od zadavatele. Reaguje na potřeby rodiny během celého procesu, zajišťuje poskytnutí přesných a pravdivých informací, dbá na bezpečí rodiny a dítěte a snaží se udržet respekt a důvěru v atmosféře dobrovolnosti. Mezi jeho úkoly patří komunikace s rodinnými příslušníky, přáteli a blízkými, projednávání podmínek RK, získání souhlasu rodiny, domluva termínů a míst konání, vypracování seznamů účastníků a odborníků, zabezpečení zájmů dítěte a dalších činností. Během rodinného setkání koordinátor vede a usměrňuje průběh, dává rodině

jasná pravidla, zajišťuje soukromí a asistuje při tvorbě plánu RK. Po setkání rozesílá schválený plán všem účastníkům a nepřítomným členům rodiny.

Odborníci jsou lidé, kteří jsou zaměstnáni k práci s rodinami nebo mají dovednosti a znalosti, které mohou být pro rodinu důležité při tvorbě plánu. Jejich role je spíše poradní a informativní povahy. Jejich účast při setkání není povinná a záleží na potřebách rodiny. Obvykle je postačující, když odborník bude přítomen pouze v úvodní fázi setkání (Dunovská, 2015).

3.2.3 Fáze rodinné konference

Každá rodinná konference prochází několika přesně stanovenými fázemi, které jsou klíčové pro úspěšné řešení rodinné situace a mají svůj význam v celém procesu. Každá rodina má možnost participovat na rodinné konferenci, čímž si uvědomuje, že toto je běžná praxe (HORST, JOANKNECHT, PAQEE, 2010).

Celý proces rodinné konference se skládá ze tří hlavních fází: sdílení informací, soukromý čas a představení/přijetí plánu (HORST, JOANKNECHT, PAQEE, 2010, s. 35). Tyto klíčové fáze jsou vzájemně propojené a důležité pro úspěšný průběh rodinné konference. Před těmito fázemi jsou rovněž další kroky, které přispívají k úspěchu RK. Po akceptaci rodinného plánu následují další kroky, které jsou nezbytné k udržení změn v rodinné situaci (DUNOVSKÁ, 2015).

3.3. Principy, zásady a přínosy rodinných rad

Pokud rodina věnuje čas tomu, aby si sedla společně a společně rozhodla, co a jak se má dělat, obvykle vede k překvapivým výsledkům pro všechny zúčastněné. Rodiče, kteří se dříve potýkali s nesouhlasem ohledně toho, kdo má vynést odpadkový koš, zjistí, že když dítě může přispět svým názorem k rozdělení povinností, pravděpodobně je bude plnit s větší zodpovědností a péčí. Efektivní rodinné porady přispívají ke vzdělávání všech členů o sdílení odpovědnosti a společném řešení problémů. Podle Bettnerové a Lewové (1992) je vhodné začít s rodinnými poradami postupně. Namísto toho, aby byla technika představena najednou, je možné jednoduše shromáždit všechny členy rodiny s nějakým účelem, například plánováním společného víkendu. Je důležité, aby téma bylo pro všechny zúčastněné zajímavé a přitažlivé.

Každý člen rodiny má svůj význam. Názor všech členů by měl být akceptován. Za velmi důležitý princip je třeba považovat potřebu zapojení dítěte v průběhu rodinné rady ve všech jejích fázích, přičemž samozřejmě je nutné brát v úvahu jeho věk. Dítě by mělo být aktivně zapojeno do procesu hledání řešení. Nelze opomenout ani důležitost zohlednění názorů a nápadů dítěte v průběhu rady, neboť často přichází s inspirativními přístupy ke konečným rozhodnutím. Pro dítě může být účast na rodinné radě důležitým signálem, že jeho rodina projevuje o něj zájem, má ho ráda a snaží se společně nalézt řešení aktuální situace. Často bývá podceňován přínos dítěte.

Rodiny, které si uvědomují výhody pravidelných rodinných setkání, obvykle usilují o další rozvoj této myšlenky. Diskutovali jsme o hodnotách, které bychom rádi podporovali u našich dětí. Nyní je na čase přemýšlet o tom, jaké hodnoty bychom chtěli rozvíjet v rámci naší rodiny. Každá rodina má své specifické vlastnosti, které ji definují jako "tu naši" a nazýváme je "rodinným cílem". Je důležité, aby se všichni členové rodiny skutečně podíleli na určování tohoto "rodinného cíle". Pokud by děti měly pocit, že pouze názory rodičů jsou brány v potaz, pravděpodobně nebudou plně spolupracovat na dosažení tohoto "rodičovského cíle".

Rodinná rada představuje vzácnou možnost, kdy je každému poskytnuta pomoc a kdy každý má možnost pomoc nabídnout. Bez ohledu na to, zda se jedná o konflikty mezi členy rodiny nebo o čistě osobní problémy, rodina je vždy tu, aby poskytla svou podporu. Aby měly děti prostor pro formování vlastních názorů a naučily se tyto názory vyjádřit, je důležité, aby rodiče nebrzdili svou touhu reagovat na všechny otázky okamžitě. Navíc je klíčové, aby rodiče aktivně vyžadovali nápady od svých dětí ohledně řešení problémů. Tím dětem dávají najevo, že jejich myšlenky jsou brány vážně a jejich názory jsou důležité. Tato opora je zásadní pro výchovu dětí k odpovědným občanům.

Podle Bettnerové a Lewové (1992) je nejnevhodnější doba k řešení konfliktů, když jsme plní emocí a nenávisti. Během hádky nás více zajímá vítězství než skutečné vyřešení problému. Mnoho rodin, které pravidelně pořádají rodinné rady, si pomáhá tím, že zapíší problém do programu na příští radu a nechají ho na později. Tímto způsobem se podaří minimalizovat každodenní konflikty v rodině.

Výhody přístupu jsou, že:

1. Bere problém vážně, přesto e však vyhýbá nutnosti vyřešit ho právě teď.
2. Poskytne nám čas k tomu, abychom se uklidnili a podívali se na problém s „chladnou hlavou“.
3. Dává nám možnost zhodnotit svou vlastní pozici, popřípadě změnit svůj přístup
4. Učí nás, že ne všechny problémy musí být řešeny okamžitě. Ve skutečnosti mnoho problémů ztratí na naléhavosti a důležitosti, než je rada začne řešit.

Jak se postupně rodiny stávají zkušenějšími a lépe se adaptují na společnou práci, mohou efektivněji řešit komplexní problémy, které by jinak vyžadovaly pouze rodičovské rozhodnutí. Dnešní společnost přináší dětem řadu rizik, která by mohla ohrozit jejich bezpečí a zdravý vývoj. Veřejné zdroje neustále informují o případech, kdy se děti ocitají v kontaktu s nebezpečnými situacemi, jako jsou násilí, konzumace drog a alkoholu, sexuální zneužívání apod. Proto je klíčové, aby děti získaly schopnost samostatného myšlení a schopnost rozhodování. Bez této dovednosti jsou děti mnohem zranitelnější a náchylnější podlehnout negativním vlivům, či nebezpečím, jakým mohou být například sektářské skupiny. Děti by také měly být vedeny k tomu, aby braly zodpovědnost za své činy. Není vhodné, když se děti naučí vymlouvat se na ostatní s tím, že například „to byla jeho myšlenka“ nebo „oni mě přemluvili“, či své chyby s tím, že měli být chráněni ostatními: „Měl/a jsi mi to říct dříve!“, „Myslel/a jsem, že nás má vyzvednout Honzova maminka.“

Děti nelze chránit před životem, je proto vhodnější je naučit, jak se s ním co nejlépe vyrovnat. Je třeba jim poskytnout prostor pro vlastní zkušenosti a učení se z chyb, namísto striktního nařizování a varování, což by mohlo vyvolat nechuť a vzdor. Dítě musí pochopit souvislost mezi svým jednáním a důsledky, jinak může nastat zmatek v jejich hodnotovém žebříčku.

Nyní můžeme již jasně rozlišit mezi trestem a logickým důsledkem. Trest definujeme jako impulsivní reakce, využívající k poučení dítěte fyzickou či psychickou bolest. Je založen na názoru, že nejlepší způsob, jak dítě poučit, je, když si můžeme vytrpět následky svého chování. Logický důsledek vychází z toho, že dítě se nejlépe poučí, když si může prožít, k čemu jeho chování vede. To neznamená, že nebudeme své děti chránit před nebezpečnými situacemi. Bezpečnost je vždy na prvním místě. Kdykoli je to však

možné, měli by rodiče ustoupit, aby se dítě samo mohlo vypořádat se situací. Citlivé vedení pomůže dětem bezpečně si prožít logické a přirozené důsledky svého jednání, ať pozitivní nebo negativní.

4. METODOLOGIE

4.1. Cíl výzkumu

Hlavním cílem této diplomové práce je prozkoumat, **jak intenzivní a otevřená komunikace mezi členy patchworkové rodiny přispívá k jejich psychosociálnímu vývoji a zdravému fungování rodiny**. S využitím metodologie interpretativní fenomenologické analýzy (IPA) se práce zaměřuje na analýzu způsobů, jakými rodinná komunikace ovlivňuje vzájemné vztahy, rozhodovací procesy a emoční projevy členů rodiny. Důraz je kladen na koncept "rodinné rady" a její vliv na dynamiku rodinných interakcí. Výzkum si klade za cíl ukázat, že pravidelná a vzájemně respektující komunikace je klíčová pro prevenci problémů a nedorozumění, čímž se podporuje vytváření harmonického rodinného prostředí.

Dílčí cíle jsou stanoveny následovně:

- **Definování klíčových konceptů:** Na začátku práce je klíčové vymezit základní pojmy a koncepty, které se vážou k tématu diplomové práce. Toto vymezení by mělo být založeno na důkladné revizi odborné literatury a existujících studií.
- **Analytický přehled současného stavu poznání:** Dalším krokem je analyzovat, jak je otevřená komunikace a metoda rodinných rad a jejich efektivita vnímána a rozuměna mezi participanty.
- **Hodnocení efektivity otevřené komunikace:** Klíčovou součástí práce je posouzení efektivity otevřené komunikace a rodinných rad a jejich vlivu na řešení sociálních situací v rodinách.

Pomocí těchto metodologických kroků práce usiluje o hlubší porozumění otevřené komunikace a významu rodinných rad a jejich potenciálnímu přínosu pro zlepšení rodinného prostředí a řešení konfliktů. Cílem je nabídnout komplexní přehled o tom, jak může otevřená komunikace efektivně přispívat k řešení sociálních problémů v rodinách.

Základem každého vědeckého šetření jsou výzkumné otázky, které mají klíčový význam pro strukturování celého výzkumu. Tyto otázky nejen, že usměrňují výzkumné úsilí tak, aby bylo možné dosáhnout stanovených cílů, ale také definují metodologický rámec pro sběr a analýzu dat. Jak uvádějí Švaříček a kolegové (2014), výzkumné otázky napomáhají vytvářet kostru výzkumu, která zajišťuje jeho relevantnost a zaměření.

Proces stanovení výzkumného cíle vede k formulaci konkrétních výzkumných otázek, které jsou odvozeny z teoretického rámce týkajícího se rodinné komunikace. Tyto otázky jsou nezbytné pro návrh výzkumného designu a slouží jako klíčová vodítka pro přípravu polostrukturovaného rozhovoru, jehož cílem je získat relevantní data odpovídající stanoveným výzkumným cílům.

Polostrukturovaný rozhovor s vybranými participanty obsahoval oblast deseti hlavních otázek a několika podotázek (viz. Příloha č. 2). Již před prvním zacházením s daty byla kvůli povaze těchto dat zřejmá základní výzkumná otázka: *Jaká je žitá zkušenost členů patchworkové rodiny s faktory, které pomáhají k zdravému psychosociálnímu vývoji pubescentů/adolescentů.* Po opakovaném poslechu a čtení přepisů rozhovorů vzešly vedlejší výzkumné otázky: *„Jaké přímé dopady má častá a otevřená komunikace na život členů patchworkové rodiny.“* S tím také přímo souvisí poslední vědecká otázka: *„Může být rodinná rada efektivním nástrojem na rozvoj nejdůležitějších vlastností pro život?“*

4.2. Charakteristika výzkumného vzorku

V rámci výzkumného šetření a výběru respondentů byly osloveny složené, patchworkové rodiny, které žijí společně. Podmínkou bylo, aby si do tohoto nového svazku vždy muž a žena přivedli minimálně jedno své dítě a společně se podíleli na jejich výchově tak. Nutno podotknout, že významným kritériem byl způsob společné výchovy založený na intenzivní komunikaci a pravidelných rodinných rozhovorech. Inspirací pro tuto studii byly vlastní životní zkušenosti autora, který chtěl porovnat své zkušenosti s rodinami, které preferují podobný styl výchovy a komunikace. Výzkumný vzorek tvořily dvě rodiny, vždy muž, žena, tedy otec, matka a jejich děti, tedy dva dospělí muži, dvě dospělé ženy a pět dětí. Celý výzkumný vzorek obsahuje 9 respondentů. Věk respondentů se pohyboval v rozmezí od 10 do 45 let.

4.3. Popis metodologie výzkumu a metody sběru dat

Vzhledem k charakteru dané problematiky, stanoveným cílům a koncepci diplomové práce byla zvolena kvalitativně orientovaná metodologie.

Pod pojmem kvalitativní výzkum rozumíme „jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace“ (STRAUSS a CORBINOVÁ, 1999, s. 10).

Kvalitativně orientovaný přístup umožňuje hlubší pohled do zkoumané problematiky, a spěje k prozkoumání široce definovaného jevu a díky tomu je možné o něm přinést maximální množství informací. Teprve po získání dostatečného množství dat je možné, aby výzkumník začal pátrat po pravidelnostech objevujících se v získaných datech. Logika takto orientovaného přístupu je induktivní. Výstupem kvalitativního výzkumu je formulování nové teorie (ŠVAŘÍČEK a kol., 2014).

Dle STRAUSSE a CORBINOVÉ (1999) se metody kvalitativního výzkumu „...užívají k odhalení a porozumění tomu, co je podstatou jevů, o nichž toho ještě moc nevíme. Mohou být také použity k získání nových a neotřelých názorů na jevy, o nichž už něco víme“.

Využití kvalitativně orientovaného výzkumu v této diplomové práci je žádoucí, neboť skrze kvalitativní výzkum se nám dostává hluboké porozumění zkoumaného jevu, na který je nahlíženo v autentickém prostředí a je tak vytvářen jeho obraz, v co možná nejkompaktnější podobě, včetně jeho vztahů s dalšími aspekty (REICHEL, 2009).

Byla využita metoda polostrukturovaného rozhovoru pro sběr výzkumných dat, který vychází z předem připraveného seznamu otázek či témat a je jedním z typů hloubkového rozhovoru. Cílem tazatele je získat stejné pochopení jednání, jakým disponují respondenti výzkumného vzorku. Díky otevřeným otázkám mohl tazatel lépe porozumět pohledu respondentů, aniž by omezoval jejich odpovědi na předem určené položky, jako je tomu v dotaznících. Metoda hloubkového rozhovoru tedy umožňuje získat odpovědi od respondentů v přirozené formě, což je jeden ze základních principů kvalitativního výzkumu (ŠVAŘÍČEK a kol., 2014).

Při vedení rozhovoru byl seznam otázek sice závazný, avšak v případě potřeby byly kladeny další otázky, které se stále týkaly tématu výzkumu.

GAVORA (2010) zdůrazňuje důležitost citlivosti výzkumníka na jazyk respondentů při vedení rozhovorů. Na základě jeho argumentace lze také konstatovat, že polostrukturovaný rozhovor nabízí možnost pružnosti a spontánnosti.

V této kapitole budou představena východiska kvalitativního výzkumu, jeho specifika a stručně popsány jednotlivé metody tohoto výzkumu. Dále bude pozornost věnována výzkumnému celku a postupu při analýze výzkumu.

4.3.1 Kvalitativní výzkum

Pro představovanou práci byla použita metoda kvalitativního výzkumu, která nejlépe odpovídá zadanému cíli provést rozbor žitých zkušeností jednotlivých členů patchworkových rodin. V tomto oddíle budou prezentovány základy kvalitativního výzkumu, jeho charakteristiky a stručně popsány jednotlivé metody použité v této oblasti výzkumu.

Miovský (2006) říká, že: „kvalitativní přístup v psychologických vědách je přístupem, který pro popis, analýzu a interpretaci nekvantifikovaných či nekvantifikovatelných vlastností zkoumaných fenoménů naší vnitřní a vnější reality využívá kvalitativních metod.

Podle Nového a Suryneka (2006) se kvalitativní výzkum zaměřuje na zachycení dynamiky jevů a zejména jejich podmíněním. Jeho hlavním cílem je porozumění smyslu jednání sociálních subjektů, odhalení reálných souvislostí a vytvoření adekvátního popisu sociálních jevů. V rámci kvalitativního výzkumu se interpretují pohledy subjektů na zkoumaný předmět a výzkumník se snaží přijmout jejich perspektivu. Důležitou součástí je podrobný popis každodenních situací, který umožňuje porozumět akcím a významům v sociálním kontextu. Kvalitativní výzkum neredukuje počet proměnných ani vztahy mezi nimi, rozhodnutí o jejich redukci závisí na zkoumaných subjektech. Preferuje se otevřený a nestrukturovaný výzkumný plán, při analýze se vychází z velkého množství informací o malém počtu jedinců. Převažuje zájem o zkoumání reálných celků, interakcí mezi aktéry a individuálních osudů. Cílem kvalitativního výzkumu je vytvoření holistického obrazu zkoumaného předmětu a zachycení interpretací účastníků situací a jejich interpretací.

„Cílem (kvalitativního výzkumu) je získat popis zvláštností případů, generovat hypotézy a rozvíjet teorie o fenoménech světa. Kvalitativní výzkum je orientován na

explorování a probíhá nejčastěji v přirozených podmínkách sociálního prostředí.“ (Jurášková, & Horňák, 2012).

Miovský (2006) zdůrazňuje, že *„kvalitativní přístup je v psychologických vědách přístupem využívajícím principů jedinečnosti a neopakovatelnosti, kontextuálnosti, procesuálnosti a dynamiky a v jeho rámci cíleně pracujeme s reflexivní povahou jakéhokoliv psychologického zkoumání“*. Tímto způsobem je možné identifikovat a zkoumat charakteristické vlastnosti zkoumaného jevu, jako jsou potěšení, zážitky a zkušenosti.

Kvalitativní výzkum se liší v různých formách kvalitativního poznání a může být prováděn za různými účely (jako je průzkum, popis, vysvětlení). K získání popisu, analýzy a interpretace nekvantifikovatelných jevů a vlastností psychologických fenoménů vnitřní a vnější reality se používají kvalitativní metody, včetně interpretativní fenomenologické analýzy.

Kvalitativní výzkum se zaměřuje na různé formy kvalitativního poznání a slouží k objevování, popisu a vysvětlení. Jeho cílem je popsat, analyzovat a interpretovat nekvantifikovatelné jevy, vlastnosti a psychologické fenomény vnitřní i vnější reality. Jednou z takových metod je například interpretativní fenomenologická analýza (IPA), která se používá k porozumění zkoumaným jevům a jejich kontextu.

4.3.2 IPA – Interpretativní fenomenologická analýza

Tato diplomová práce zvolila jako hlavní metodu interpretativní fenomenologickou analýzu (Interpretative phenomenological analysis, dále jen IPA), která byla definována Jonathanem Smithem v roce 1996. IPA se opírá o tři základní principy: fenomenologii, hermeneutiku a idiografický přístup.

Cílem IPA je proniknout co nehlouběji do žité zkušenosti jednotlivce a porozumět jí prostřednictvím vlastních interpretací, spíše než se řídit předem stanovenými kategoriemi (Smith, Flowers, & Larkin, 2009). IPA nabízí nápady, jak zkoumat a porozumět žité zkušenosti.

Fenomenologický přístup v rámci IPA se zaměřuje na individuální a unikátní zkušenost člověka, přičemž se snaží pochopit, jakým způsobem jedinec prožívá svět v konkrétním kontextu a čase (Řiháček, 2013). *„Výzkumník se snaží vstoupit do vnitřního světa jedince, aby porozuměl významům, jež fenoménu přikládá. Výzkumník analyzuje*

získaná data, aby zachytil esenci prožité zkušenosti. V rámci fenomenologické studie se vytváří popis a interpretace sdělených prožitků. Výsledkem je text, který „zní pravdivě“ pro toho, kdo měl danou zkušenost s daným fenoménem, a poskytuje vhled pro toho, kdo ji neměl.“ (Hendl, 2008).

Hermeneutika hraje klíčovou roli v procesu vytváření smyslu a významu z průběhu jednotlivých zkušeností nebo událostí jak ze strany zkoumané osoby, tak ze strany analytika.

V idiografickém přístupu je kladen důraz na jednotlivý „případ“, jelikož se zaměřuje na zkušenosti, prožívání a životní svět konkrétního jedince. Každý jedinec prožívá své zkušenosti ve svém rámci jedinečným způsobem, což je neodmyslitelnou součástí idiografie. Tento přístup, který se zaměřuje na jedinečnost jednotlivce, není v rozporu s možností zobecnění na celé skupiny či populace. Je spíše alternativním způsobem, jak může probíhat proces zobecňování, který vede od hlubokého pochopení a jedinečných jevů k postupnému formulování obecnějších závěrů (Smith, Flowers, & Larkin, 2009).

Interpretativní fenomenologická analýza se zaměřuje na pochopení žité zkušenosti jednotlivce. Tato metoda nám umožňuje detailně prozkoumat, jak člověk přisuzuje význam své zkušenosti, což pak umožňuje porozumět jednotlivým událostem nebo procesům - fenoménům (Smith, Flowers a Larkin, 2009, in Řiháček a kol, 2013). „Podnětem pro vznik IPA byla potřeba fenomenologického přístupu, který umožní podrobnou exploraci subjektivní zkušenosti a zároveň bude přístupný výzkumníkům, kteří nemají hluboké filosofické znalosti“ (Willig, 2001 in Řiháček a kol, 2013, 9).

Vznik interpretativní fenomenologické analýzy byl motivován potřebou přístupu, který umožní důkladnou zkoumání subjektivní zkušenosti a zároveň bude přístupný výzkumníkům bez hlubších filosofických znalostí (Willig, 2001 in Řiháček a kol, 2013).

Smith, Flowers a Larkin (2009) definují základní principy Interpretativní fenomenologické analýzy (IPA) jako zaměření na individuální zkušenosti jednotlivců a na jejich subjektivní interpretaci. Tato perspektiva umožňuje porozumět zkušenostem lidí na ideografické úrovni a zkoumat význam, který jedinec přisuzuje svým zkušenostem. V průběhu výzkumu je často využíván polostrukturovaný rozhovor jako hlavní metoda sběru dat. V analýze a interpretaci dat je důležité přebírat metodologické postupy ze zdrojů jako je manuál metody IPA. Řiháček a kolektiv (2013) zdůrazňují, že IPA přináší důležité poznatky o tom, jak lidé rozumí svým zkušenostem a jaký význam jim přiřkládají.

4.3.3 Explorativní kódování

Pomocnou metodou, která je vhodná pro práci s textem a jeho zpracování, je exploratorní kódování, kdy se přepsané rozhovory s respondenty doplňují komentáři. Podle Řiháčka (2013) dělíme komentáře na tři druhy – deskriptivní, lingvistické a konceptuální.

- Deskriptivní – zaměřují se na obsah toho, co respondent říká, na strukturu myšlenek a zkušeností, které utvářejí jeho svět.
- Lingvistické – zaměřují se na respondentovo specifické používání jazyka včetně metafor.
- Konceptuální – jsou více interpretativní, mají např. povahu otázek, které se v nás vynořují při čtení textu. Důležité je, aby byly skutečně založeny na respondentových slovech.

4.3.4 Metoda sběru dat

Celý rozhovor byl anonymní. Rozhovory byly nahrávány v domácnostech participantů nebo na pracovišti výzkumníka. Při rozhovorech v místnosti nebyly další osoby a byla maximální snaha o vytvoření klidného bezpečného prostředí. Průměrná délka rozhovorů byla 16 minut. Rozhovory byly zvukově a digitálně nahrávány. Při přepisu byla participantům přidělena začáteční písmena vyjadřující zkratku pro danou rodinu a při použití dat bylo dbáno na odstranění všech osobních údajů, které by mohly identifikovat skutečné osoby, děti nebo místa. Všichni respondenti souhlasili s využitím nahrávky pro potřeby výzkumu, a respondenti jej měli možnost revidovat. Označení participantů popisuje následující legenda.

Legenda:

Písmeno = označení konkrétní rodiny

Číslovka = označení člena rodiny

Rodina 1 = Skupina A

Rodina 2 = Skupina B

Matka 1. rodiny = A1

Matka 2. rodiny = B1

Otec 1. rodiny = A2

Otec 2. rodiny = B2

Děti měly následné označení dle rodiny tedy A/B od čísla 3 seřazené chronologicky podle věku od nejstaršího.

Skupina A:

A1 - matka

A2 - otec

A3 – dítě 14 let

A4 – dítě 13 let

A5 – dítě 11 let

Skupina B:

B1 - matka

B2 - otec

B3 – dítě 14 let

B4 – dítě 12 let

4.4. Postup a průběh výzkumného šetření

Pro studium a analýzu rodinných dynamik a jejich vlivu na děti v patchworkových rodinách bylo nezbytné nejen shromáždit relevantní literaturu, ale také provést vlastní empirický výzkum. Vhodně zvolená metoda polostrukturovaných rozhovorů umožnila zachytit hlubší, subjektivní prožívání a zkušenosti respondentů, což bylo klíčové pro pochopení specifik psychosociálního vývoje dětí ze složených rodin.

Příprava otázek pro rozhovory byla založena na teoretických předpokladech a předchozích studiích, které se zaměřily na roli rodinné dynamiky, komunikace a sociální podpory ve vývoji dětí. Rozhovor byl strukturován do deseti tematických otázek na téma: styl rodinné komunikace, četnost přímých rozhovorů, efektivita rodinné komunikace. Otázky byly během rozhovoru přizpůsobeny situaci a potřebám respondentů, aby se získaly co nejdetailnější a nejautentičtější odpovědi.

Rozhovory s respondenty byly realizovány v průběhu měsíců března a dubna 2024. Jednotlivá šetření byla provedena formou individuální schůzek.

Data získaná během rozhovorů byla pečlivě zaznamenána, nahrávána a následně přepsána do textové formy pro další analýzu. Přepis rozhovorů umožnil zachytit jak verbální tak neverbální aspekty komunikace, což je pro kvalitativní analýzu zásadní. Tento přístup zaručuje zachování maximální možné věrnosti a přesnosti odpovědí, což je kritické pro validitu a reliabilitu výsledků výzkumu. Gavora (2010) potvrzuje, že nahrávání rozhovoru je velkou výhodou pro tazatele, který se tak během rozhovoru může plně věnovat kladení otázek. Mluvený projev může být očištěn od dialektu a chyb ve větných skladbách (HENDL, 2016). Tato transkripce byla následně vyhodnocována s cílem zachytit určité pravidelnosti či vztahy během rozhovorů.

Tento přístup a metodologie výzkumu tak poskytly pevný základ pro hlubší pochopení a interpretaci získaných dat, které přispívají k obohacení stávajících teorií o vlivu rodinné dynamiky na psychosociální vývoj dětí v rámci patchworkových rodin.

4.5. Analýza získaných dat

Během analýzy rozhovorů s respondenty se pro účely interpretace dat v rámci výsledků výzkumu provádělo třídění získaných dat. Organizace dat empirického výzkumu byla uskutečněna pomocí rámcové analýzy, která zahrnuje rozřazení dat, redukci dat a jejich následnou interpretaci. Jak uvádí Hendl (2016), proces vyhodnocování byl založen na tabulkové metodě, která vycházela z identifikovaných témat v rozhovorech a usnadnila tak organizaci a klasifikaci dat. Hlavním úkolem bylo analyzovat odpovědi respondentů, identifikovat opakující se témata a odpovědi a porovnat je mezi sebou. Tato opakující se témata a myšlenky následně sloužila jako klíč k zodpovězení výzkumných otázek a dosažení cíle empirické části i celé diplomové práce.

Interpretativní fenomenologická analýza (IPA), jak uvádí Smith (2004), se zaměřuje na individuální zkušenosti zkoumaného subjektu z jeho vlastní perspektivy, přičemž klade důraz na úlohu výzkumníka a jeho vlastní perspektivu při interpretaci zkušeností účastníků. IPA nepopírá subjektivitu výzkumníka, ale považuje ji za klíčový nástroj k pochopení zkušeností účastníků. Výzkumník by měl být si vědom svého předporozumění a měl by toto uvědomění integrovat do analytického procesu, kde jsou závěry považovány za provizorní a otevřené dalším interpretacím. Tento přístup byl uplatněn i v mé vlastní výzkumné práci (Čermák et al., 2013).

Dle Smitha a Osborna (2003) je IPA založena na důkladném zkoumání způsobů, jakými jednotlivci přisuzují význam různým jevům svého života. V průběhu výzkumu se výzkumník snaží nevystupovat jako expert, ale respektuje perspektivu účastníka jako experta na vlastní zkušenost. IPA využívá dvoustupňový interpretační proces označovaný jako „double hermeneutic“, kde účastník se pokouší přiřadit význam svým zkušenostem a výzkumník se snaží porozumět tomuto procesu. Hermeneutický přístup, který je aplikován, počítá s interpretací celkového významu zkušenosti z jednotlivých částí a naopak, což nevyhnutelně vede k propojení sběru dat a jejich analýzy v rámci výzkumu. Tento základní princip IPA byl aplikován ve mé studii, kde primárním krokem bylo shromažďování dat prostřednictvím individuálních polostrukturovaných rozhovorů s členy rodin. V analýze jsem kombinoval textové transkripty rozhovorů s audiozáznamy a věnoval zvýšenou pozornost poslechu nahrávek za účelem lepšího porozumění emocím a prožitkům účastníků. Postupně jsem procházel transkripty, abych pochopil unikátnost a diverzitu zkušeností každého účastníka. Každý z nich přinesl do rozhovoru své osobní příběhy a zkušenosti, které jsem analyzoval a prezentoval v rámci kapitoly o analýze a zpracování dat. Data jsem systematicky rozdělil do základních kódů vycházejících z předem připravených otázek. Výsledky této práce jsou prezentovány v kapitole o výsledcích výzkumu, kde jsem se snažil zachovat anonymitu a ochranu osobních údajů účastníků. Jejich výpovědi posloužily jako zdroj informací pro další analýzu a interpretaci témat rodinné komunikace. Analýza těchto témat a motivů mi umožnila lépe porozumět složitosti zkušeností členů rodiny a navrhnout možná řešení komunikačních problémů.

5 EMPIRICKÁ ČÁST

5.1 Výsledky výzkumu

Po provedení analýzy komentovaných přepisů rozhovorů bylo rozhodnuto přejít k další fázi kódování, která spojuje kódy z první fáze do sémantických skupin na základě témat otázek. Tento postup je součástí metody analýzy dat podle Milese a Hubermana (1994) a Hendl (2012). Specifické odpovědi jednotlivých subjektů se přiřazovaly k jednotlivým kódům druhé úrovně. Každá odpověď od každého účastníka byla přiřazena konkrétnímu kódu.

Kategorie (kódy) č.:

1. Styl rodinné komunikace
2. Četnost přímých rozhovorů
3. Rodinná rada a pohled na ni
4. Vnímání rodinné komunikace
5. Přímé dopady otevřené komunikace
6. Bezpečná komunikace a možnost projevení názoru
7. Způsoby řešení neshod a rozdílných náhledů
8. Podíl na rozhodování
9. Zvládání emocí
10. Návrhy na zlepšení komunikace v rámci rodiny

5.2 Interpretace rozhovorů

Interpretace výzkumníka - 1. kód - Styl rodinné komunikace

V rozhovorech se participanti prakticky všichni do jednoho shodují, že komunikace v rodině je nedílnou součástí jejich společného soužití a fungování. Jak popisuje participantka A1: *„Komunikujeme na denní bázi, v podstatě se bavíme, řekla bych téměř o všem. S partnerem úplně o všem a s dětma úměrně jejich věku. Myslím si, že jsme schopni probírat s nimi jakákoliv témata, aktuální nebo co nás štve, tíží, nebo naopak, co se nám třeba povedlo, nepovedlo, co prostě chce ta druhá strana sdělit. Myslím si, že mluvíme poměrně často. A snažíme se to takto předat i těm dětem, aby se prostě naučily,*

nechci říct, úplně mluvit co nejvíc, ale vlastně otevřeně říkat svůj vlastní názor..“ Její slova nezávisle potvrdil její partner participant A2: *„Mluvíme. U nás se snažíme mluvit, mluvit a mluvit. Jsem přesvědčený, že co se neřekne a co nezazní, tak nemá šanci být vyslyšeno, nebo nemá šanci být ani prosazeno. Předchází se tím také celé řadě domněnek a případných budoucích sporů, takže já se snažím celkem úspěšně prosadit právě intenzivní komunikaci. Podle mě je komunikace základem zdravých vztahů a bylo by super, kdyby spolu lidé více mluvili. Vždyť spoustu věcí by se tím dokázala vyřešit. Není ale jen důležité mluvit, ale také hledat způsob jak. Je to strašně těžký, ale čím více, hlavně s dětmi to trénujeme, tím víc se otkávají a trénují si svoje schopnosti.“*

O zásadách komunikace patchworkové rodiny pak totožně hovoří i participantka skupiny B, tedy maminka označená jako B1: *„My máme zásadu, že lepší je všechno ihned vykomunikovat. Pokud někomu není něco jasné, tak hlavně dětem říkáme, ať se klidně zeptají. Pokud s něčím nesouhlasí, ať to řeknou, pokud se jim něco líbí, ať to řeknou. Snažíme se komunikovat dobře a pozitivně.“* Častý a především otevřený styl komunikace ve skupině B potvrdil i partner – participant B2: *„U nás neexistuje, že by jeden s druhým vůbec nekomunikoval. S některými komunikujeme výrazně více s někým mírně méně. Je to dané jejich typem. O jednom či o druhém navíc nemluvíme za jeho zády. Řekl bych, že ta komunikace je otevřená.“*

Mimo dospělými je mezi participanty skupina pěti dětí ve věku od 10 do 14 let. Z analýzy rozhovorů s nejmladšími účastníky výzkumu vychází obdobné reakce. Zejména děti jednotlivých rodin se shodují, že komunikace je u nich naprosto normální a spojuje je především skutečnost, když je třeba navíc cokoli řešit, jak uvádí participantka A3: *„V rodině komunikujeme často a hlavně kdykoliv někdo z nás potřebuje s něčím pomoci, poradit, tak může kdykoliv přijít a promluvíme si o tom. Pak taky máme určité dny, kdy komunikujeme pravidelně, kdy se všichni sejdeme a povídáme si.“* Na odpovědích dětí obou rodin, které se vzájemně jinak neznají, byla zajímavá samotná interpretace, kdy častou komunikaci vnímají jako běžnou či zcela automatickou záležitost, což potvrzují i slova participantky A4: *„Většinou si sedneme ke stolu a mluvíme jako vždycky o daném tématu, prostě řešíme, co potřebujeme.“* A v naprosto stejném duchu popisuje fungování komunikace i participantka B3: *„Podle mě se v naší rodině komunikuje dobře. Třeba, když je nějaký závažný problém, tak si myslím, vyřeší tou komunikací.“* Její mladší nevlastní sestra respondentka B4 pak styl popisuje slovy: *„Mluvíme přátelsky, i když je*

nějaký problém, tak se to jako vyřeší. Rodiče se ozvou, když bychom měli nějak jako pomáhat, tedy pomůžeme. Snažíme se na to myslet i v tomhle ohledu.“

V rozhovorech tedy zaznívá určitý, již zažitý styl, a jednotlivým členům domácnosti se intenzivní a otevřená komunikace v rodině jeví, jako plně automatická záležitost, díky které se řeší vzniklé problémy nebo jednoduše předávají informace. Je zřejmé, že otevřená a pravidelná komunikace hraje klíčovou roli v udržování zdravého rodinného prostředí. Tato analýza představuje podrobné shrnutí stylů komunikace v rámci rodin, které se účastnily výzkumu. Všechny rodiny účastníci se studie zdůrazňovaly význam pravidelné komunikace. Dále účastníci zdůraznili důležitost otevřenosti v komunikaci. Tento přístup umožňuje členům rodiny vyjádřit své názory a pocity bez obav. Podobně se vyjádřil i B2, zdůrazňující význam neustálé komunikace mezi členy rodiny. Zajímavé postřehy nabídla také analýza komunikace mezi dětmi, které se vyjádřily, že pravidelná a otevřená komunikace je pro ně běžná a přirozená. Tento názor sdílely i v různých rodinných konstelacích, což ukazuje na všeobecně pozitivní dopad pravidelné rodinné komunikace na mladší generace.

Výsledky této analýzy ukazují, že nezáleží na typu rodiny, ale spíše na kvalitě a frekvenci komunikace. Tato studie jednoznačně dokazuje, že pravidelná a otevřená komunikace je základem pro zdravé rodinné vztahy a její implementace by měla být prioritou pro všechny domácnosti.

Interpretace výzkumníka - 2. kód - Četnost přímých rozhovorů

Jednou z mála sekcí, u nichž se reakce dotazovaných nejvíce lišily – byla právě četnost komunikace. Největší rozdíly v odpovědích byly ve vnímání času především u dětí, nicméně lišilo se pojetí i u dospělých, což potvrzuje i participantka A1: „Společně si sedáme jednou, dvakrát týdně, někdy častěji i třeba v kratším časovém intervalu, ale minimálně jednou za 14 dní vedeme rozhovor hodinu, hodinu a půl. Záleží samozřejmě, jaký téma chceme probrat.“ Partner A2 naopak vnímá četnost jako každodenní. „Mluvíme spolu každodenně. Vlastně ani nemám rád, když kolem sebe jen tak chodíme. Ale snažíme se spolu mluvit každý den. K tomu máme společné večere, o víkendu i snídaně a obědy. Neexistuje, aby byl někdo nějak mimo. S partnerkou se snažíme děti učit, že rodina je to základní, na koho se vždy a za všech okolností obrátit.“ Rozdílné je tedy především vnímání stylu komunikace, kdy se partneři obvykle shodnou, že kratší

komunikační formáty jsou vedeny na každodenní bázi, zatímco větší sezení celé rodiny probíhají v horizontu týdne či dvou. Na tomto se oba dospělí participantů skupiny A shodnou a v podobném duchu reagují i dospělí respondenti skupiny B, kde společné rozhovory vedou podle aktuální potřeby, jak říká participant B2: *„Nemáme to pevně daný. To nás ani nenapadlo. Pokud chceme dětem něco sdělit nebo si chceme o něčem promluvit, tak je sezeveme, nebo sezeveme ty, koho se to týká. Pak dodatečně informujeme ještě ty ostatní, záleží na situaci, co ta situace vyžaduje, protože někdy potřebuješ věci probrat jenom s konkrétní osobou.“* Odpověď se pak prolíná s partnerem B2: *„Je to ve vlnách. Někdy je co řešit, někdy tolik ne. Prakticky se bavíme každý den. Rozhovory u nás nejsou nějak organizovaný nebo plánovaný. Dochází k nim spíš v rámci nějaké komunikace. Většinou se sedí v obýváku nebo v kuchyni, nebo něco se řeší a dělá a přitom ta komunikace vznikne, takže nikdy to není jako násilí - teď budeme řešit tenhle problém, to asi nikdy nenastalo.“*

Slova rodičů potvrzují také děti a opět je tu závislost v definování četnosti na dané potřebě, či aktuální situaci, jak potvrzuje A3: *„Každý den se bavíme o tom, jak se nám dařilo, a pak probíráme určitá témata. Jako rodina si spolu mluvíme několikrát do týdne, často o víkendech. Pak taky máme vyhrazený den, kdy se scházíme úplně všichni, kdy jsme všichni doma.“* Nejmladší ze všech účastníků analýzy A5 s ohledem na jarní termín našeho rozhovoru přirovnal četnost celkem úsměvně k velikonočním svátkům. *„Někdy si sedneme jednou za týden, někdy za dva, někdy třeba za pár dnů. Je to pohyblivý stejně jako Velikonoce.“*

Každý den si podle participantky B3 povídají v rodině B a její výpověď potvrzuje i B4. *„Vlastně bych řekla, že si povídáme pořád.“* Tu ale jako doplní právě starší B3: *„Společně mluvíme vždycky o víkendu na oběd, když teda zrovna někdo někde výjimečně není. Nebo taky někdy třeba u nějakého pořadu.“*

Výzkum četnosti rodinné komunikace v patchworkových rodinách odhalil různorodost ve vnímání a praxi rodinných rozhovorů. Z údajů vyplývá, že zatímco někteří členové rodin preferují každodenní komunikaci, jiní se omezují na pravidelná, ale méně častá rodinná setkání. Respondenti zdůrazňovali důležitost flexibility v komunikaci, která se přizpůsobuje potřebám a situacím konkrétních členů rodiny. Tato flexibilita a pravidelnost komunikace jsou považovány za klíčové pro udržení dobrých rodinných vztahů a efektivní řešení potenciálních konfliktů. Výsledky naznačují, že nezávisle na

frekvenci komunikace si rodiny cení otevřeného dialogu, který podporuje soudržnost a vzájemné porozumění mezi členy.

Interpretace výzkumníka - 3. kód - Rodinná rada a pohled na ni

Z analýzy rozhovorů vyplývá, že zcela zásadní rozdíl mezi oběma rodinami A B je ve vnímání jedné z technik uplatňující se při výchově dětí a tou je právě rodinná rada. Jak informuje A2 tak u skupiny A je rodinná rada běžnou součástí a jistou filozofií rodiny, kterou se doplňuje každodenní komunikace. *„Pro nás jsou rodinné rady základ. Je to čas, který patří jen nám. Čas a prostor, ve kterém může každý říct svůj pohled, názor a nikdo ho za to nesmí odsoudit. Pro mě je to situace, kdy se děti učí prosadit, hledat způsob, jak spolu mluvit, jak se naučit projevít a říct druhému cokoli pozitivního nebo negativního. U nás má rodinná rada svoje pravidla, která všichni dodržují. S postupem času ale během ní došlo ke změnám. Dříve jsem je vedl především já, dneska se střídáme. Každý dostává prostor být ve vůdčí pozici, vyzkoušet si, jaké to je mít možnost určit dynamiku skupiny. Dokonce jsme začali dělat i zápisy. Ty jsou z důvodu, aby se na ně kdokoli mohl odvolat, pokud by někdo třeba nedodržel domluvu, ale přiznám, že je to také z důvodu, abychom se tím jednou všichni mohli pobavit.“*

Rodinná rada má u skupiny A podle A1 také svá jasná specifika: *„Scházíme se většinou u jídla, po jídle a prostě povídáme si o tom, co se nám prostě ten předcházející třeba týden nebo určitý časový okamžik stalo, přihodilo, co nás zajímá, co nás trápí, co nám vadí, s čím se chceme pochlubit, prostě najdeme vždycky určitě jak pozitivní, tak negativní témata, která probíráme.“* Z analýzy výpovědí ale vyplývá, že se skupině nedaří držet pevný termín rodinné rady, a tak je tedy součástí potřeb a komunikace nárazově. *„Původní plán byl jednou za týden, ale troufám si říct, že jednou za dva tomu takovou tu větší vážnost dáme,“* říká A2.

Zajímavý je pohled na rodinnou radu ze strany dětí. Takto ji vnímá A3: *„Rodinná rada je vlastně chvíle, kde se všichni sejdeme a probíráme věci, co třeba někoho trápí, o čem si chtějí povídat, často různé plány, co třeba máme a tak dále.“* Její pohled doplňuje mladší sestra A4: *„Prostě se jako sejdeme s rodinou, bavíme se, o čem chceme a nebojíme se třeba říct ani před rodiči, co si myslíme.“* Jako zábavu to pak vnímá nejmladší z respondentů A5: *„Různě si povídáme a třeba se i radíme. Občas padnou španělská slova nebo třeba nějaký vtipný moudra.“*

Z analýzy vyplývá, že v tomto směru je mezi rodinami největší rozdíl. U skupiny B je rodinná rada spíše vnímána jako příliš oficiální pojem. *„Já nevím, jestli jsme jí někdy měli nebo něco takového bylo třeba řešit, abychom se sešli takhle a hledalo se nějaký řešení, východisko nebo nějaký status. Chápu a vnímám ji v příliš oficiálním hledisku, kdy se rodina schází, aby hromadně řešila nějaké závažné téma. Jinak to není úplně rada, nemá důvod, aby se sešla. Scházíme si sice všichni, ale nenazýval bych to radou, to je spíš nějaká komunikace verbální.“* A tuto teorii ve skupině B podporuje také matka B2. *„Ten termín jsem donedávna neznala. Představím si ale pod ním, že se rodina schází v pravidelných intervalech a probírá potřebná témata a domlouvá se do budoucna na plánech.“* Tuto teorii potvrzuje i výpověď nejmladší participantky skupiny B4: *„Pojem rodinná rada jsem už slyšela, ale u nás ho nepoužíváme, i když se to podobně děje i u nás – že někdo, nějaký člen rodiny svolá celou rodinu na jedno místo a začnou tam vlastně o něčem mluvit – třeba, že se něco bude dít, anebo tak. Občas se to takhle jako děje, ale není to vyloženě pravidelně, jako to bývá občas v seriálech, kde jsem to viděla.“*

Navzdory tomu, že někteří o rodinné radě nikdy neslyšeli, představu či ponětí o ní mají nebo si ho umí vytvořit prakticky všichni dotazovaní, stejně jako participantka B3: *„Ten pojem neznám, ale myslím, že je to moment, kdy se ta rodina sejde a řeší něco konkrétního.“*

Výzkum rodinných rad v patchworkových rodinách odhalil rozdílný přístup mezi dvěma zkoumanými skupinami, A a B. Skupina A považuje rodinné rady za zásadní součást rodinného života, kde každý člen může otevřeně vyjádřit své názory a pocity. Tyto rady jsou pravidelně zařazovány do rodinného programu a mají strukturovaný průběh, včetně zápisů ze setkání, které slouží k potvrzení závazků a zlepšení vzájemné komunikace.

Naopak, skupina B rodinné rady nepraktikuje v tradičním smyslu. Tato skupina vnímá koncept rodinné rady jako příliš formální a preferuje méně strukturované, ale pravidelné rodinné konverzace, které nepovažuje za "rady", ale spíše za přirozenou součást svého společného života.

Děti v obou skupinách vnímají tyto pravidelné setkání pozitivně, jako prostor pro rodinnou interakci a vzájemné porozumění. Z výzkumu tedy vyplývá, že ačkoliv se přístupy obou skupin liší, důležitost pravidelné a otevřené komunikace je univerzální a

přispívá k posílení rodinných vztahů a lepšímu porozumění mezi jednotlivými členy rodiny.

Interpretace výzkumníka - 4. kód - Vnímání rodinné komunikace

Každý z participantů má své vlastní vnímání rodinné komunikace. I zde lze ale spatřit společné prvky a jistou jednotnost. Především dospělé participantky A1 a B1 vnímají rodinou komunikaci především jako důležitý prvek. „Já to vnímám jako podstatnou součást, bez které to nejde. Je to prvek, který by se neměl vynechávat. Já si ale myslím, že je ale časté, že lidé spolu nekomunikují a děti pak nejsou naučené komunikovat s dospělými. I mnohdy rodiče neumí komunikovat s dětmi a vzniká kvůli tomu spousta problémů a nedorozumění,“ popisuje B1, kterou doplňuje právě participantka A1, která poukazuje na fakt, že komunikace není vždy jen zábava, ale nezbytnost pro k posílení vzájemných vztahů. *„Dokonce si nemyslím, že by to vždy jako zábavu vnímaly děti. Často totiž řešíme i témata, která prostě nejsou úplně každému příjemná, ale myslím si, že určitě nese ovoce, protože kdybych si to nemyslela, tak se i rodinných rad odmítnu účastnit, a už to nebudeme dál praktikovat. Věřím, že jak nám dospělým, tak hlavně dětem to dá hodně do života.“*

Z analýz vyplývá, že více jako na zábavu se na komunikaci snaží nahlížet muži, ačkoli si uvědomují, že ne vždy to tak může být, jak popisuje A2: „Moc bych si přál, aby komunikace byla zábava a všichni se to tak snažíme učit. Když zavoláme děti na rodinnou radu, tak se to obvykle neobjede bez hučení a otázek, už zase? V tu chvíli to začíná být už trochu hra, ale řekl bych, že vítězíme všichni. My se učíme to trpělivě ustát, no a děti vlastně taky. Když už si sedneme, začneme mluvit, tak obvykle to bývá fajn a na konci jsou všichni rádi, že jsme si sedli a ten čas si věnovali. Jednu chvíli jsme měli takové „tepací“ období, to děti asi vnímali jako určitou buzeraci z naší strany, ale ano, učíme se sdělovat i to, co se druhým nelíbí. Ono to pak dokáže být oboustranné, ale přiznám, že právě z toho mám radost. Vidím, že děti jsou vůči nám upřímnější. My tohle v jejich věku nedovedli. Já teda rozhodně neuměl postavit se vlastním rodičům. Tím nemyslím nějak drze, ale prostě se víc projevit. S našimi dětmi se to stává, je to běžné. A v tu chvíli si říkám, že ty naše rady mají smysl.“

Také interpretace B2 potvrzuje snahu o pozitivní vnímání důležitosti komunikace v rodině. *„Z většiny je to zábava a jen výjimečně je to věc, na kterou se netěšíš. Ale i když*

se řeší nějaká těžká témata, není kolem toho řev, jen mírná nervozita a společně řešíme, co s tím a ono to funguje. Je řada situací, u kterých to na začátku vypadá na zhroucení, ale pak se ukáže, že nejde o nic fatálního. Učíme děti, aby viděly, že jim nikdo hlavu neutrhne a nemá cenu jakékoli situace hrotit.“

Děti obou rodin se pak ve většině případů shodují, že záleží na řešeném tématu. Tuto analýzu vystihuje participant A3: *„Těším se jak kdy. Podle toho, co zrovna budeme probírat. Když je to nějaké nepříjemné téma, tak se třeba ne vždy úplně těším, ale pokud je to něco fajn a příjemného, tak se těším.“* Totožně pak sekunduje mladší ze sester A4: *„Je to různé, někdy je rada nebo komunikace nepříjemná, to když se bavíme třeba o povinnostech nebo, co jsme udělali špatně. Na druhou stranu, když si jen tak povídáme, tak je to fajn.“*

Obě děti ve skupině B se však podle výsledků analýzy přiklánějí k tvrzení, že rodinná komunikace je zábava. Mladší B4 uvádí: *„Mě to baví. Já jsem docela sociální člověk, takže je to docela v pohodě.“* a starší B3 naopak na rodinné komunikaci hledá výhody: *„Já ji mám ráda, protože se tím pak můžeme vyvarovat třeba nějakým konfliktům. Je lepší věci vyřešit normálně.“* Stejný pohled má i nejmladší dotazovaný A5: *„Je to dobrý, protože si myslím, že si můžeš říct o pomoc nebo si poradit si. Od toho je taky ta rada, že bychom si mohli radit.“*

Analýza vnímání rodinné komunikace v patchworkových rodinách A a B odhalila rozdílné postoje k rodinným rozhovorům. Z výpovědí dospělých respondentů vyplývá, že rodinná komunikace je vnímána jak jako nezbytnost, tak i jako zdroj zábavy. Participantka A1 zdůrazňuje, že komunikace je klíčová pro udržení silných rodinných vztahů a není možné ji ve fungování rodiny vynechat. Naopak participant A2 vnímá komunikaci jako příležitost pro zábavu, kde se snaží děti učit, že komunikace může být příjemná a není jen o řešení problémů.

Z pohledu dětí z obou rodin vyplývá, že vnímání komunikace závisí na konkrétním tématu, které se probírá. Některé rozhovory mohou být vnímány jako nepříjemné, zejména ty, které se týkají řešení konfliktů nebo povinností, zatímco jiné, které jsou více neformální a nezahrnují konfliktní témata, mohou být vnímány jako zábavné.

Z analýzy je zřejmé, že i když jsou některé aspekty rodinné komunikace vnímány jako nutné pro zdravé rodinné prostředí, existuje také silná složka vnímání komunikace jako zábavy a příležitosti pro posilování rodinných vztahů prostřednictvím příjemně

stráveného času spolu. Respondenti z obou rodin si cení pravidelných setkání, které jim umožňují sdílet své zážitky a pocity, což přispívá k lepšímu vzájemnému porozumění a soudržnosti rodiny.

Interpretace výzkumníka - 5. kód - Přímé dopady otevřené komunikace

Z analýzy výpovědí jednotlivých participantů jasně pozitivně vychází, že intenzivní a otevřená komunikace přináší pozitivní dopady, které především dospělí participanté dokáží vidět i formulovat. A5 v tom má jasno: *„Nejvíc pozoruji dopady na nejstarším dítěti, které mě v určitých okamžicích najednou dokáže šíleně překvapit svým smyslem uvažování. Já v tom prostě poznávám určité závěry naší komunikaci. V tu chvíli mi přijde, že to není zbytečné. A má to vliv i na nás jako na dospělé. Když budu mluvit za sebe, tak bych určitě řekla, že já se tu komunikaci sama svým způsobem učím, protože si všichni něco přinášíme ze svých starých rodin, určité zaseté rodinné vzorce. V naší rodině se jako moc nekomunikovalo, respektive nekomunikovalo se určitě takovým způsobem, který si já představuju jako ten správný. Určitě jsem nedostávala takový prostor, který dnes dostávám. Sama se až v dospělém věku učím pořádně vyjadřovat své názory. Myslím si, že to prostě přínosný je pro všechny strany.“*

V rodině A je podle analýzy otevřená komunikace ze strany dospělých participantů silně preferovaná. Také A2 vidí jasné dopady: *„Vidím a vnímám, jak se děti rozmluvily, že se nebojí říct svůj názor. Nemyslím tím, postavit se na odpor za každou cenu a odmítnout. To by jim neprošlo. Učí se způsob, jak sdělovat svoje myšlenky a přání druhému. Asi nikdy nezapomenu, když naše malá po určité konfrontaci na chvíli odešla, přinesla si na papírku napsaný seznam věcí a i přes slzy v očích mi je dokázala říct. Normálně mi řekla, co se jí nelíbí. To jsem si sednul na prdel, padla mi brada. Dokázala najít kuráž, kterou já hledal čtyřicet let a ona ji měla ve dvanácti. To je prostě pecka. Jsem na děti hrdý. Vůbec nepochybuji, že tím získávají obrovský náskok před svými kamarády, teda alespoň těmi, kde se v rodinách tak nemluví. Dneska se totiž moc nemluví,“* shrnuje A2, když podotýká, že síla komunikace se přesunula do virtuálního světa. *„Svůj názor vám ale do očí řekne jen málokdo. Navíc to není jen o názoru, ale celkovém způsobu přenosu myšlenek.“*

Dospělí participanté se shodují na faktu, že právě otevřená komunikace pomáhá učit děti formulovat své myšlenky a tím také předcházet možným problémům. Uvádí to i B1:

„Na jednu stranu se děti učí, nebo celkově ti lidé, co spolu žijí, komunikovat. Učí se, že komunikace s lidmi je důležitá a řeší se tak problémy. Ne, aby se zametaly pod koberec. Jsem přesvědčená, že i díky tomu nemáme s žádnými dětma vyhrocený vztah, byť jsou ty děti už nějakým způsobem všechny v pubertě, hlavně ta nejstarší, tak my spolu pořád dokážeme komunikovat. Neexistuje, že bychom na sebe štekaly, nebo spolu dokonce nemluvily. U nás neexistuje, že by někdo s někým nemluvil.“ Slova své partnerky podporuje i participant B2: „Díky tomu dokážeme řešit i nepříjemná témata. Nedělá nám problém komunikovat o čemkoli. Jasně, někdy člověk nemůže jít na to úplně přímo, ale mírně oklikou, nebo i ta protistrana jde mírně oklikou a hledá se ta hranice, jestli někdo nevylítne a ono to nepřichází, takže za chvíli se i pětka ve škole změnila v podstatě na veselou taškařici, samozřejmě s nějakým jasným výsledkem, co se musí zlepšit a změnit.“

Z výsledků analýzy vyplývá, že i děti si z otevřené komunikace odnáší jasné výsledky. Ty popisuje A3: „Myslím si, že se každý po rodinné radě zamyslí nad tím, co jsme si domluvili, co se řeklo, co se komu třeba vytklo a třeba se posnaží to do příště zlepšit. Proto komunikaci v rodině vnímám jako důležitou.“ Shodná tvrzení mají i nejmladší participantí ze skupiny B. „Díky komunikaci se podařilo hodněkrát předejít celé řadě konfliktů nepříjemnostem. Podle mě je lepší komunikovat mezi sebou, a čím víc tím lépe,“ říká B3 a sama zmiňuje pocit, který spíše než s rodinou zažívá s kamarády. „Kolikrát se trápím zbytečně. Nechce se mi nějaká věc říci, ale když to zpětně porovná, tak vždy přijdu na to, že kdybych věc řekla rovnou, mohla jsem si ušetřit zbytečné nervy. Vždycky jsem se čehosi bála zbytečně.“

Výzkum ukázal, že otevřená a intenzivní rodinná komunikace má přímý pozitivní dopad na členy rodiny, jak u dětí, tak u dospělých. Dospělí participantí zdůrazňují, že pravidelná komunikace umožňuje dětem nejen lépe formulovat své myšlenky, ale také se učit způsoby, jak efektivně vyjádřit své názory a emoce, což přispívá k prevenci konfliktů a hlubšímu porozumění mezi rodinnými příslušníky. Děti vnímají tyto komunikační setkání jako příležitost pro osobní rozvoj a lepší vzájemné porozumění. Celkově výsledky poukazují na to, že rodiny, které praktikují otevřenou a pravidelnou komunikaci, dosahují lepšího psychosociálního zdraví a soudržnosti.

Interpretace výzkumníka - 6. kód - Bezpečná komunikace a možnost projevení názoru

Jednoznačným zjištěním analýzy jednotlivých výpovědí participantů je zcela zřejmé, že domácí rodinné prostředí dokázalo vytvořit a udržuje si zcela bezpečnou atmosféru, ve které jak děti tak dospělí mohou naplno a svobodně projevit svůj vlastní názor a otevřeně prezentovat své myšlenky či myšlenkové pochody. Dospělí obou rodin se shodují, že se snaží vytvářet právě takové prostředí. Participantka B1 uvádí: „*Snažíme se o to cíleně, aby to tak bylo. Dětem říkáme, že problémy, je důležité říct, abychom je společně když tak mohli řešit nebo abychom jim mohli pomoci je řešit. Že pokud je nesdělí, my nevíme, že ten problém mají a nemůžeme jim případně pomoci. Že ne vždycky třeba ten problém jde vyřešit úplně, ale je dobrý třeba s ním alespoň něco udělat.*“

Jelikož jde o patchworkové rodiny, každý z nevlastních rodičů se snaží hledat způsob, jak dobře vycházet právě s nevlastním potomkem. Ve skupině B našli vlastní rituál, který vychází ze zažitého vzorce nevlastní matky B1: „*My máme zavedený takový hezký prvek, že se objímáme. Je to třeba při příchodu domů, ať už je to kdokoli z nás. Ráno, když vstaneme, tak se obejdeme se a zeptáme se prostě, jak jsme se vyspali. Je to pravidlo. Stejně tak to děláme, i když jdeme spát. Když někdo jde spát, tak to přijde říct těm ostatním a stejným způsobem se obejmeme a popřejeme si dobrou noc. A je to strašně hezký a cítím, že tohle strašně prolamuje ledy a díky tomu nevzniká jakýsi distanc. Zavedla jsem to vlastně já, protože si to nesu z mládí. Moje rodiče byli taky rozvedení a ona to dělala tátovo partnerka. Mně to jako dítěti bylo hrozně příjemný. Ve mně, jako v dítěti to odbourávalo určité obavy, strach a cítila jsem se příjemněji a blíž i k ní. Musím říci, že to funguje.*“

Participant A2 doplňuje, že pro vytvoření bezpečného prostředí pomáhá především trpělivost. „*Určitě právě ta, no a pak se budu opakovat, když řeknu, že mluvit, mluvit a mluvit. Zkoušet hledat tu formu sdělení. Také nejen mluvit, ale hlavně poslouchat. Je to jedno s druhým. Když budeme trpělivě poslouchat a pak trpělivě vysvětlovat, je to za mě cesta, jak spolu úspěšně vycházet. Za mě to funguje. Víím, že k nevlastnímu dítěti je to jiné. Snažíme se být jako jedna rodina, ale přece jen tam jistá bariéra nebo zábrana je. Ta se dá trochu odbourat tím, že prostě budeme ještě víc mluvit nebo taky mlčet a nechat toho druhého volně dýchat.*“

V návaznosti na dospělé participanty se všechny děti shodly, že v domácím prostředí mohou svobodně vyjádřit svůj názor. Pomáhá jim právě četnost komunikace a

skutečnost, že jim rodiče dávají vědomě najevo, že mohou kdykoli přijít, jak také poznamenává participantka A3: „*Myslím si, že je fajn vědět, že ty rodiče jsou tady pro ty děti a že jako můžou kdykoliv přijít a nemusí se jako bát. To je fajn.*“ Participantka B3 říká, že v komunikaci s protějším rodičem pomáhají vhodně zvolená témata a celkový zájem rodiče: „*Když si třeba povídáme o nějakém oblíbeném tématu, naším dohromady oblíbeným. Nevím, třeba oblečení nebo tak,*“

Z výsledků šetření stoprocentně vyplývá fakt, že všichni participanté oceňují, že se v jejich rodinách každý umí druhému omluvit. „*Vůbec nezáleží, jestli jsem jako tvrdý chlap. To s tím nesouvisí. Omluvit se vzájemně umíme,*“ uvedl respondent B2.

V rodině A si pro bezpečné prostředí vytvořili rodinnou ústavu, na kterou se podle 15 může každý kdykoli obrátit: „*Může se udělat taková ústava, takový rodinný poslán, jaký třeba máme. V našich pravidlech třeba je, že respektujeme názor každého.*“ Podle B4 navíc atmosféře prospívá povaha či přístup dospělého člověka: „*Bude to možná povahou toho druhého člověka, že se s ním cítím komfortně a mohu říct všechno. Pomáhá i jeho celková pozitivita.*“

Analýza vnímání bezpečné komunikace a možnosti projevení názoru v patchworkových rodinách A a B ukázala, že obě rodiny si cení tvorby prostředí, kde mohou všichni členové otevřeně vyjadřovat své myšlenky a pocity. Dospělí účastníci poukazují na důležitost trpělivosti a aktivního naslouchání jako klíčových prvků, které přispívají k udržení bezpečného komunikačního prostoru.

V rodině A existuje silný důraz na pravidelné rodinné rady, které jsou strukturované tak, aby každý mohl vyjádřit svůj názor bez strachu z odsouzení. Rodinné rady zahrnují zápisy a rotaci ve vedení diskuse, což napomáhá rozvoji komunikačních dovedností u dětí.

Rodina B, naopak, nemá formálně stanovené rodinné rady, ale klade důraz na neformální, pravidelné komunikace, které se konají podle potřeb a situací. V této rodině je zvykem používat fyzické projevy náklonnosti, jako jsou objímání, které posilují pocit bezpečí a přináležitosti.

Děti z obou rodin mají možnost vyjadřovat svá pocity a názory a jsou povzbuzovány, aby tak činily během rodinných setkání. Toto vnímají jako přínosné a bezpečné, což jim umožňuje růst v sebevědomí a zlepšení dovedností v řešení konfliktů.

Výsledky analýzy poukazují na to, že kultivace bezpečného, otevřeného a respektujícího komunikačního prostředí v rodinách podporuje nejen lepší rodinné vztahy, ale také osobní rozvoj dětí a dospělých, což přispívá k harmonickému rodinnému životu.

Interpretace výzkumníka - 7. kód - Způsoby řešení neshod a rozdílných názorů

Zjištěná data naznačují, že participantů upřednostňují při řešení neshod a rozdílných názorů především klidný způsob konverzace a snahu o vzájemné pochopení a domluvu. *„Vidím to jako cestu. Samozřejmě každý rozdílný názor, nebo neshoda se řeší těžko, ale v podstatě, když se dá dohromady vícero pohledů a vícero názorů, tak se vždy dá najít určitý průnik tak, aby prostě se nikdo necítil nějakým způsobem poškozený,“* uvádí A1, když současně dodává, že je dobré se vyhnout návalu emocí a afektu: *„Sama jsem se určitým způsobem naučila se takovým situacím trochu vyhnout anebo prostě v daný okamžik určitý názor nevyslovit a nechat si ho raději projít hlavou a pak ho s klidnou námořnickou rozvahou říci později - vlastně to samé, jenom trochu jinak a lépe. Díky tomu mohu říct všechno, jenom si na to někdy počkám.“*

Partner A2 teorii podporuje a znovu připomíná metodu otevřené komunikace, ale zejména aktivního naslouchání: *„Nechat prostor druhému, poslechnout si ho. Mnohdy to není rozdílný pohled, ale třeba jen nepochopení. Děti se teprve mluvit učí, tedy zformulovat svůj názor a někdy neshoda vzniká obyčejným nepochopením druhé strany. Takže za mě to chce respekt, klid a pak o všem mluvit a mluvit. Vysvětlovat si to. Zní to jednoduše, kdyby to tak jednoduché bylo. Udržet nervy na uzdě, je kumšt. No jenže já nechci, aby děti viděly, jak se to dělat nemá, chci je inspirovat, aby byly lepší než my. Někdy se to daří víc, jindy méně, někdy bych si sám nafackoval, někdy jim, ale to samozřejmě nedělám.“*

Že se teorie rodičů skupina A podporuje s výsledky výpovědí rodičů skupiny B potvrzuje participantka B2: *„Hlavně nekřičet. Vůbec nezvýšit hlas a nerozčilovat se. Furt s tím dítětem mluvit v klidu. Což mnohdy není jednoduché. Zásadní je umět si věci vyříkat. Mluvit o tom, říct si to. Do určité míry třeba respektovat to, že ten druhý má jiný názor, i když je to dítě. Říct mu, hele, jo dobře, tobě se to nelíbí, tak uděláme prostě nějaký řešení, který bude vhodný pro obě strany. Je tady také druhý krok, tím je sebereflexe. Pokud si uvědomím, že jsem neměla úplnou pravdu, tak je fajn, což taky děláme, že si s těma*

dětma sednu a promluvíme si o tom ještě jednou v klidu.“ Vyčkat a řešit konfliktní téma později potvrzuje také výpověď participanta B2. „Když jsou fakt rozdíly názorů, tak prostě, je to možná takový pitomý na jednu stranu, ale tam opravdu nakonec aplikuju - moudřejší ustoupí a tu komunikaci pro tu chvíli uvedu do vytracena, protože jinak by se eskalovala zbytečně. A v tu chvíli to nemá řešení. Přitom je to někdy jen o úhlu pohledu, ale děti nejsou z to to pochopit hned, tak opravdu někdy je lepší vrátit se k tomu později, než prostě situaci v tu chvíli vyhrotit a pak na sebe týden koukat před dveře.“

Otevřená komunikace, kterou obě rodiny uplatňují, se podle výsledků projevuje na reakcích dětských respondentů a jen volně navazují na tvrzení dospělých participantů, jak uvádí A3: *„Myslím si, že by si dotyčný měli sednout, vysvětlit si to, popsat si svůj pohled a pokusit se najít nějaký společný řešení. Myslím si, že špatně je, když na sebe lidi křičí, když se nechají ovládnout svými negativními emocemi a vlastně pak třeba i říkají věci, který by normálně říct nechtěli. Myslím si, že fajn je se zklidnit a v klidu si o tom promluvit. Vyhocené situace raději řeším s odstupem času. Asi prvotní reakce je, že je to pro nás nepříjemný a nechceme třeba být v té situaci, ale pak s odstupem času si to můžeme uvědomit, proč to tak bylo. Každý si to může promyslet a každý potřebuje svůj čas na to si uvědomit různé věci.“* Participantka B3 shodně poukazuje na klidné řešení neshod: *„Lidé by si měli o tom co se děje popovídat někde v klidu a společně to vyřešit. Mně pomáhá, když druhá strana uzná, že mám taky nějak částečně v tom daném názoru pravdu, i když si jde pořád za tím svým, ale že na tom mým taky něco je.“* Participant se shodují, že nikdo nestojí o agresivní styl řešení konfliktních situací. Respondentka B4 k tomu uvádí: *„Za mě by to nemělo být úplně agresivně nebo nevím, jak to mám říct, ale prostě jenom si třeba sednout a nějak si o tom v klidu popovídat, aby se třeba nějaká ta neshoda vyřešila v klidu a ne nějakým, vyloženě obrovským konfliktem, který by trval strašně dlouho, že s tím člověkem potom nechcete nějakou dobu povídat.“* Jasno má i nejmladší z respondentů A5, který si ponaučení bere z legendárních mayovek: *„Možná jsou rodiny, kde se neshody řeší agresivním stylem, ale myslím si, že je moudřejší si povídat, protože hádky nic nevyřeší. Třeba si vzpomínáš si na Vinnetoua. Tam se taky pořád rvali s těma banditama a nakonec to dopadne tak, že šéf jim pokaždý umře. A nemyslím si, že hádky jsou správný. Někdy si můžou dát do zubů a nakonec se hádky a rvačky může stát krveprolití. Není správné, když se někdo třeba kvůli rozdílnému názoru pere a dává si do zubů. Nemyslím si, že takhle by se to mělo řešit. Právě jako my by si*

měli povídat a třeba zjistit, že každý má svůj vlastní názor, že každý ho má třeba správný, ale to jak se to prosazovalo, dřív nebylo správné.“

Analýza výzkumu z rodin na téma řešení neshod a rozdílných náhledů odhalila, že obě rodiny preferují řešení konfliktů prostřednictvím klidné konverzace, kde je kladen důraz na vzájemné pochopení a respekt. Respondenti zdůrazňují význam otevřené komunikace a aktivního naslouchání jako základních nástrojů pro efektivní řešení neshod. Děti i dospělí se shodují na tom, že klidné prostředí a možnost vyjádřit se bez obav z negativních reakcí přispívají k lepšímu vzájemnému porozumění a kooperaci. Výsledky ukazují, že trpělivost a odložení řešení konfliktů na pozdější dobu mohou pomoci deeskalovat situaci a vést ke konstruktivnějšímu dialogu.

Interpretace výzkumníka - 8. kód - Podíl na rozhodování

Jednoznačně dalším společným prvkem všech výpovědí jednotlivých participantů je možnost aktivně se podílet na efektivním rozhodování a plánování nejen rodinných aktivit, ale celkového chodu. Rozdílná je pak míra samotného zapojení, kdy především děti nechávají tuto kompetenci rodičům, nicméně se všichni shodují, že tuto možnost mají volně k dispozici a je na každém, jakým stylem ji využije. Participantka A1 podotýká, že rozdělení pravomocí je součástí komunikace: *„Určitě o tom mluvíme. Samozřejmě děti asi nemají takové rozhodovací pravomoci, jaké by si představovaly, protože ještě pořád si, troufám říct, že jsme za ně jako rodiče zodpovědní, takže to určitým způsobem korigujeme. Ale určitě si vždycky vyslechneme, nebo respektive my to i víme, co by a jak preferovaly, ale někdy nás i překvapí. Na druhou stranu některé věci jim záměrně nesdělujeme, abychom jim pak nezkazili překvapení nebo radost. Radíme se tedy, co by rádi třeba ve volném čase dělaly, ale pak se to nějakým způsobem rozhodne tak, aby to prostě dávalo z různých hledisek smysl.“* Partner A2 v tomto směru připomíná pravidla nastavená při rodinné radě, že každý má možnost aktivně vstoupit do dění v domácnosti: *„Právě o to se vlastně celou dobu snažíme a stále o tom mluvíme. Chceme, aby každý věděl, že může přijít s čímkoli. Máme pravidla, že každý má být vyslyšen, že slovo každého má svoji váhu. Ne, že by to bylo nějak časté, ale s jakýmkoli návrhem děti přijít můžou. Vlastně jsou zrovna v tomhle mezi nimi asi největší rozdíly. Někdo přichází s návrhy furt, jiný sporadicky. Je to nejvíc závislé na věku, ta protřelost je znát. Je to super, mladší se učí od starších.“*

Jak výsledky analýz ukazují, rodiče obou skupin se shodují, že ačkoli dětem možnost podílet se na chodu a plánování otevřeně dávají, děti jsou v tomto směru pasivní. Respondentka B2 to komentuje: „*Nám to moc nefunguje. My jim říkáme, aby nám daly nějaký návrhy, že bychom chtěli někam o víkendu, co by je zajímalo, co by se jim líbilo, protože jak už jsou v tomhle věku, tak samozřejmě už se trochu potýkáme s tím, že se jim třeba nikam nechce. Ať už je to o počasí nebo, že se jim nechce společně. Nejsme rodiči, kteří by zarputile lpěli, že musíme všichni. To neděláme, nedělalo by to dobrotu a otráviloby to všechny, celou rodinu. Ale nedaří se nám s dětma, aby vymýšlely nějaké návrhy, nápady, co by se jim líbilo. Tuto nám jako úplně jako nejde no podle našich představ, nicméně občas nějaký návrh, co bychom mohli dělat, tak padne.*“ Participant B2 partnerku doplňuje: „*Plno věcí se řeší otázkami - co byste chtěli dělat? Jak by se vám to líbilo? Když se něco předělává, tak se taky ptáme všech ostatních, protože někdy někoho napadne také něco zajímavého, nebo přijde s řešením.*“

Zatímco ze stran rodičů obou skupin analýzy potvrzují jejich aktivní přístup vůči dětem, právě děti podle výsledků vyplývá, že tuto možnost přijímají jako fakt a vnímají ji jako možnost, kterou jim jejich otevřená rodinná komunikace umožňuje. Shrnuje to příspěvek respondentky A3: „*U nás v rodině můžeme být všichni upřímní. Vždycky nám naše plány, rodiče říkají dopředu. Můžeme říct svůj názor na to, podílet se i třeba na plánech, co bychom třeba chtěli nebo nechtěli. Rodiče často naše plány už dopředu vymyslí. Myslím, že kdybychom přišli, že bychom třeba chtěli něco jinak, že nám rádi vyhoví. Mně ale většinou třeba plány mojí mamky vyhovují, protože to všechno dělá tak, aby se nám to líbilo a aby nás to zaujalo. Ale, myslím si, že z velkého procenta se nám to líbí, takže to nemusíme vůbec řešit.*“ Na stejném způsobu řešení se shodují děti obou rodin. Za skupinu B to takto potvrzuje respondentka B3: „*Když něco chci, tak na 100% vždycky můžu. A když něco řešíme celkově, tak většinou už je to tak dobře domluvený, že já nemám co k tomu jako dodat. Když jde třeba o výlety, tak to spíš plánují rodiče. Mě by třeba s rodinou nenapadlo někam jet, takže to spíš rodiče domlouvají.*“

Z analýz přitom vyplývá, že dotazované děti bývají s navrhovaným programem ztotožněny, nicméně mohu se k němu jakkoli vyjádřit nebo přijít s návrhem na úpravu jak říká A5: „*Říkáme si třeba, že někdo něco navrhne a ostatní souhlasí, nebo taky si můžeme různě vyhledávat místa, a když se nám všem budou líbit, tak si to můžeme všichni odsouhlasit, nebo můžeme udělat něco, co sice se všem nebude líbit, protože*

nepadne na ten jejich názor, ale může se i klidně hlasovat. Já jsem spíš tichej, ale samozřejmě můžu si něco svého prosadit jako.“

Analýza výzkumu z rodin A a B na téma podíl na rozhodování a plánování rodinných aktivit ukazuje, že účastníci vnímají možnost podílet se na rodinném rozhodování jako důležitou součást rodinné dynamiky. Většina účastníků, ať už dospělí nebo děti, vnímá tuto možnost jako příležitost k projevení svých názorů a preferencí, což přispívá k pocitu sounáležitosti a zodpovědnosti v rodině.

V rodině A je možnost podílet se na rozhodování pravidelně diskutována během rodinných rad, kde každý člen má možnost přispět svým názorem. To je vnímáno jako příležitost k rozvoji komunikačních dovedností a k posílení rodinných vazeb. Dospělí účastníci zdůrazňují, že i když rozhodnutí někdy musejí moderovat, snaží se maximálně zapojit děti do rozhodovacího procesu.

Naopak v rodině B, i když neexistuje formální struktura jako rodinné rady, je důraz kladen na neformální diskuse, ve kterých mají děti prostor vyjádřit své myšlenky a nápady. Rodiče v této rodině se snaží podporovat nezávislé myšlení u svých dětí, čímž jim dávají pocit, že jejich názory jsou ceněny a mají vliv na rodinné plány.

Děti v obou rodinách popisují, že se cítí vítány přispět k rozhodovacím procesům, ačkoli jejich úroveň zapojení může být ovlivněna věkem a osobními zájmy. Starší děti vykazují větší zájem a iniciativu v plánovacích aktivitách, zatímco mladší často přebírají role pozorovatelů nebo se zapojují na základě podnětů od rodičů.

Celkově účastníci obou rodin uznávají, že možnost podílet se na plánování a rozhodování přináší individuální přínos každému členu rodiny a zároveň posiluje kohezi a funkčnost rodinného systému.

Interpretace výzkumníka - 9. kód - Zvládání emocí

Z analýz vyplývá, že emoce jsou nedílnou součástí komunikace obou zkoumaných rodin. Přiznávají si je všichni participantů... A1: *„Já jsem hodně emotivní člověk. Emoce někdy bývají součástí i našich rad, ale jak vždycky vzplanou, tak je důležitý je zase uklidnit. Díky nim se ale daří pročistit vzduch.“*

Respondenti se současně shodují, že právě díky emocionálním projevům poznávají nejen jeden druhého, ale také sami sebe... A2: *„Emoce do komunikace prostě patří. Samozřejmě bych chtěl, aby to nebyly ty, které jdou na jednu nebo druhou stranu do*

extrému, ale občas se situace vyhrotí. Je tu smích, slzy, ale i křik a bouchnutí do stolu. Vždycky se rozcházíme v klidu. Nebo alespoň doufám. Všichni se tak ale cvičíme a trénujeme. Myslím, že se daří se jednotlivě ovládat. Je to druhému nepříjemné, když někdo na někoho křičí. Mně jsou zase nepříjemné slzy, ale není to tak, že by cíl byl emoce neprojevat. Naopak, ty musí ven. Děti to učíme, ale také se vzájemně učíme s nimi pracovat. Díky dětem a našim radám si troufám říct, jsem se sám posunul. Děti mě toho hodně naučily i o emocích.“

Co do druhu projevených emocí se skupina A od B poměrně liší. Zatímco respondenti skupiny A se shodují na širší paletě emočních projevů, u skupiny B některé formy chybí. „U nás se nekřičí. Holčičky jsou citlivé a mám zpětnou vazbu, že jim v tom je takto fajn. Pro nás je důležité řešit všechno v klidu. Z mé strany určitě, protože já jsem opatrnější. Obecně asi platí, že i při komunikaci s dětmi to od svého přímého rodiče vezmeš jinak než od toho nevlastního. Nechci říct, aby to vypadalo, že by jim člověk nadržoval to ne, ale jsem tam mírnější, protože víc vnímají, že se jich to dotýká, přijde mi, že se snáz rozpláčou třeba. Před půl rokem třeba dcera plakala, a když jsem se ptala, proč pláčeš, tak říká: „No, já nevím.“ Tak jsem ji objímala, že to bude dobrý. No druhá také měla období, že jí tekly hormony ušima, tak jsem se jí ptala: Co tě trápí? Je něco špatně? Mrzí tě něco? Chybí ti maminka? Na všechno říkala ne a smála se a tekly jí slzy. Ale snaží se jich člověk ptát a řešit to s nimi.“

Z výpovědí participantů obou skupin vyplývá, že právě pláč a slzy více doprovází skupinu B a potvrzuje to i partner B2: „U nás to máme hodně emotivní. Holky občas brečí. Člověk se je snaží..., jsou v tomhle citlivější, takže přinese špatnou známku, brečí tam. Když se s nimi učím, nezvyšuju hlas, ale jen mírně zdůrazním, co je na tom důležitější, v tom textu, tak už začne brečet. Já jsem na ní nikdy při učení nekřičel. Přesto si v daný moment říkám, jestli jsem to nepřehnal. Tak ji začnu uklidňovat, že je to v pohodě, jenom, že musí rozlišovat, co je důležitý a že jsem jen něco chtěl zdůraznit. A ona řekne, já vím a stejně brečí dál.“ Jak emoce zvládat přitom tápe právě i respondentka této rodiny B3: „Já se občas bojím, třeba když něco řeším, třeba například s tátou. Tak se bojím, že se rozbrečím, protože prostě mi to přijde takový blbý. Vlastně ani nevím proč, ale prostě brečím, i když přirozeně, a ani se mi třeba nechce. Jinak ty ostatní emoce jsou úplně v pohodě. Třeba já se vůbec nedokážu naštvat. V podstatě se nestane, aby mě něco vytočilo.“

Všichni participanti se shodují, že se za projevené emoce před členy domácnosti stydět nemusí. Vnímají to jako součást otevřené komunikace, ale všichni si přejí jakoukoli situaci řešit klidnou formou. To popisuje A3: *„Myslím si, že špatně je, když na sebe lidi křičí, když se nechají ovládnout svými negativními emocemi a vlastně pak třeba i říkají věci, který by nechtěli normálně říct. Myslím si, že fajn je se zklidnit a v klidu si o tom promluvit.“* Participantka dále dodává vlastní recept, jak vyhocenou situaci řešit. *„Někdy jsou emoce úplně v pořádku a jako je to lidský, ale někdy je to už dost přehnaný. Myslím si, že v obou případech je fajn se zklidnit a nasadit třeba nějaký mírnější tón a prostě zkusit si o tom normálně promluvit. Mně pomáhá se třeba nadechnout a v klidu pokračovat. Říct si, že nemá smysl teď prostě křičet.“* Mladší sourozenci jako třeba A4 ideální formu zvládnání emocí ještě hledají a podle vyjádření pomáhá právě odkoukávání a vnímání postupu od druhých při rodinných radách, kde participantka hledá způsob, jak se vyjadřovat tak, aby to pro ni bylo více komfortní a dosáhla vlastních představ. Chválí si tedy formu častých otevřených setkání. *„Nic moc mi nepomáhá. Prostě jen další naše setkání.“*

Analýza výzkumu z rodin A a B na téma zvládnání emocí odhaluje, že emoce hrají klíčovou roli v rodinné dynamice obou skupin. Respondenti z obou rodin uznávají, že emoce jsou neodmyslitelnou součástí jejich vzájemné komunikace a že jejich správné zvládnání je důležité pro udržení zdravých rodinných vztahů.

V rodině A je zvládnání emocí integrováno především do jejich pravidelných rodinných rad, kde je důraz kladen na udržování emocionální otevřenosti bez přecházení do extrémních projevů. Účastníci z této rodiny popisují, jak se snaží emoce nejen projevat, ale také společně reflektovat a učit se z nich. Je zdůrazněno, že i přes případné výbuchy je důležité si udržet klid a rozcházet se v dobrém.

Na druhé straně, rodina B má tendenci zvládat emoce trochu jinak. Emocionální projevy, jako jsou slzy nebo smích, jsou běžné, ale rodina se snaží tyto situace řešit s citlivostí a pochopením. V rodinném prostředí skupiny B se klade větší důraz na fyzické projevy náklonnosti a podporu, které pomáhají uklidnit situaci a posílit pocit bezpečí.

Obě rodiny se shodují na tom, že je důležité učit se, jak efektivně vyjadřovat a zvládat emoce, aby nevedly k eskalaci konfliktů. Děti i dospělí z obou rodin vnímají otevřenou komunikaci o emocích jako přínosnou, což napomáhá lepšímu vzájemnému porozumění a kooperaci při řešení rodinných záležitostí. Výsledky ukazují, že rodiny,

kteře aktivně pracují na zvládnání emocí v rámci svých komunikačních praktik, dosahují lepší emocionální soudržnosti a celkové harmonie.

Interpretace výzkumníka - 10. kód - Návrhy na zlepšení komunikace v rámci rodiny

Všechny interpretace ukazují, že respondenti jsou se stávajícím modelem komunikace v daných rodinách spokojeni. Nápadům se přitom nikdo nebrání. Hovoří o nich respondentka A1: „*Občas nějaké nápady jsou, ale většinou mě přijde, že se je hned také snažíme nějakým způsobem zavést do praxe. Takže v tuhle chvíli mě asi nic nenapadá. Nejsem úplně kreativní typ, ale když s nějakým nápadem kdokoliv přijde, tak nemyslím si, že jsem člověk, který se tomu brání.*“ S průběhem je spokojený i partner A2, který ke stávající komunikaci má jen drobné připomínky: „*Mně se naše komunikace líbí. Asi bych si jen nejvíc přál to celé rozvíjet. Aby se ještě víc projevovali ti nejmladší. No ale to je všechno otázka času. Myslím, že jsme na dobré cestě. Vlastně bych si přál jednou nedojít k závěru, že jsem se spletl, jako ve stylu, že cesta, po které jsme šli, nebyla tou správnou, ale věřím, že právě komunikací, upřímností a otevřenost bude hrát tu zásadní roli i nadále. Kéž by se to jen obešlo bez kyselých obličejů našich dospívajících, ale jelikož vím, jak umí mile překvapit a jak dokáží být uvědomělí, tak aby to vydrželo. No a vlastně i nám dospělým.*“

Také z výpovědi rodičů skupiny B nevyplývají zásadní touhy po jakékoli změně ve stávající komunikaci. Participantka B1 si přeje pracovat především na sobě a tím přinést změny do celého chodu: „*Je asi jediná věc, nad kterou občas přemýšlím a chtěla bych s tím nějak pohnout, protože mám vlastnost, že nad vším moc přemýšlím. Věci si vždycky snažím promítnout ze všech úhlů, tedy i z pohledu těch ostatních a zbytečně si to možná komplikuji. Mnohdy by řešení bylo jednodušší, ale sama se snažím vyhovět všem a tím vlastně být jen dobrý rodič.*“

Naopak participant B2 by si přál s dětmi trávit ještě více času. „*Máme stále méně společných aktivit a to mám na mysli v souhrnu. Už se nám stane, že i pohádku si pustím spíš já, než děti. Chápu ale, že je to dané věkem, a pro dospívající děti už společné aktivity najít je už trochu problematické. Přiznám, že mě osobně to trochu chybí, že si málokdy sedneme a třeba si pustíme nějaký film. Dnes přijde, jedna, pak dvě, ale už to není, že bychom si sedli všichni. Občas hraje nějaké hry. Do jejich už mohu také vstoupit jen*

na chvílku. Jen tím podotýkám, že by bylo hezké, kdybychom něco dělali víc společně, ale rozumím tomu, že to máme všichni dnes už časově více náročné.“

Z analýz dětských účastníků vyplývá skutečnost, že by na stávajícím stylu komunikace nic neměnili, naopak se jim intenzita osobních rozhovorů líbí a jsou s ní spokojeni. Respondentka A3 poukazuje na možnosti při konkrétních situacích: *„Nemyslím si, že to naši rodiče dělají nějak mega špatně. Samozřejmě bych třeba v různých situacích asi chtěla dělat některé věci jinak, ale to je hrozně konkrétní. Jsou situace, kdy bych třeba zareagovala já jinak, ale myslím si, že vcelku je to u nás dobrý. Pro mě je fajn vědět, že ty rodiče jsou tady pro děti a že můžeme kdykoliv přijít a nemusím se bát.“* Slova starší sestry nezávisle na sobě potvrzuje A4: *„Úplně mě nenapadá, co bychom mohli dělat jinak nebo lépe. Určitě by se něco našlo, ale teď zrovna úplně nevím. Občas cítím trochu tlak, ale jinak na našem stylu komunikace vidím spíš plusy.“* Nejmladšímu ze sourozenců A5 se dokonce model natolik líbí, že by ho sám jednou chtěl aplikovat do vlastního života. *„Dělal bych to asi stejně, abychom si vždy promluvili, aby třeba padl návrh od dospělých, a kdyby se to dětem nelíbilo tak, aby navrhly něco ony anebo bychom si mohli něco vyhledat úplně všichni. Lepší by vždycky bylo, kdyby se mluvilo spíš hodně jenom o tom dobrým a to špatný, jenom kdyby se stal nějaký krajní případ, ale jinak je to všechno dobrý.“*

Dle respondentů otevřená komunikace, kterou obě skupiny praktikují, podporuje sílu rodiny, hledání pozitivních zdrojů a rozvoj komunikačních dovedností. Nejmladší participant ve skupině B se proto shodují, že by komunikace mohlo být ještě více, navzdory tomu, že už stávající styl považují za přínosný a jako B4 ho i doporučuje *„Rozhodně, když se něco děje, tak je potřeba si s tím člověkem třeba sednout, třeba i mimo domácnost, a vždycky si popovídat o tom, co se děje. Důležité je druhého vyslechnout, případně mu pak i pomoci. Takhle to u nás funguje a jsem za to ráda. Myslím, že u některých rodin u nás ve třídě to tak není a to je škoda.“*

Navzdory vysoké otevřenosti vnitřní komunikace skupiny B ještě třeba respondentka B3 vnímá u některých členů jisté mezery, které připisuje jejich věku. *„Já bych možná chtěla, aby moje vlastní sestra se mnou možná ještě víc mluvila o nějakých věcech, protože já se jí třeba na něco zeptám a ona mě hned odbyde, že to se mnou nechce řešit. A to je mi líto. Přitom se přede mnou nestydí, ale možná si teď se mnou nechce extra povídat a je to možná tím, že začíná mít pubertu.“*

Analýza výzkumu z rodin A a B na téma návrhů na zlepšení komunikace odhaluje, že obě rodiny považují stávající komunikační model za funkční, nicméně jsou otevřené i možným zlepšením. Účastníci z rodiny A vyjadřují zájem o další rozvoj komunikačních dovedností u mladších členů rodiny a zdůrazňují potřebu poskytovat prostor pro jejich větší zapojení do rodinných diskusí. V rodině B je kladen důraz na zvýšení množství společně stráveného času a posilování rodinných vazeb prostřednictvím společných aktivit, což je však omezeno věkovými rozdíly a individuálními zájmy dětí.

Děti z obou rodin jsou s modelem komunikace obecně spokojené. Mladší respondenti mají pocit, že jejich názory jsou slyšeny a respektovány.

Z hlediska možných zlepšení komunikace účastníci naznačují, že by vítali jakékoliv nové nápady, které by mohli implementovat, nicméně sdílejí přesvědčení, že otevřená a upřímná komunikace je klíčová pro posílení rodinných vztahů a podporu pozitivního rodinného prostředí.

Celkově respondenti z obou rodin vnímají komunikaci jako zásadní aspekt rodinného života, který přispívá k jejich společné soudržnosti a harmonii. Jsou připraveni adaptovat a zlepšovat komunikační modely v závislosti na měnících se potřebách a situacích, což odráží jejich flexibilitu a otevřenost k pozitivním změnám.

5.3 Výsledky výzkumu

Tato práce potvrdila význam komunikace jako klíčového elementu pro úspěšné fungování patchworkových rodin a jejich pozitivní vliv na psychosociální vývoj dětí. Hlubkové rozhovory odhalily různé způsoby, jakými rodiny řeší výzvy a jak účinná komunikace přispívá k harmonii a psychologické pohodě.

Analýza poukázala na to, že pravidelná a otevřená komunikace vede k lepšímu emocionálnímu porozumění a podpoře mezi členy rodiny, což má přímý dopad na psychosociální vývoj dětí. Speciální pozornost je věnována konceptu "rodinné rady" jako nástroje pro řešení konfliktů a podporu vzájemné spolupráce.

Výzkum zaměřený na rodinnou komunikaci v patchworkových rodinách odhalil klíčové aspekty, které přispívají k udržení zdravého rodinného prostředí a podporují pozitivní psychosociální vývoj jejich členů. Studie zkoumala dvě různé rodinné skupiny,

přičemž se zaměřila na frekvenci komunikace, styl interakcí, řešení konfliktů, společné rozhodování a zvládání emocí.

Styl a frekvence komunikace - Analýza ukázala, že pravidelná a otevřená komunikace je zásadní pro všechny rodiny. Respondenti zdůrazňovali význam nejen četnosti, ale i kvality komunikačních interakcí, které umožňují vyjádřit osobní názory a pocity bez strachu z odsouzení. Důležitost je kladena na adaptabilitu komunikačních strategií, které reagují na specifické potřeby členů rodiny, což napomáhá lepšímu vzájemnému porozumění a efektivnějšímu řešení vznikajících problémů.

Rodinné rady a rozhodovací procesy - V rámci rodin byly zkoumány pravidelné rodinné rady, které slouží jako fórum pro otevřenou diskusi a kolektivní rozhodování. Zatímco některé rodiny preferují formálnější strukturované setkání s pevně danými pravidly, jiné volí méně formální přístup, přičemž obě metody posilují pocit sounáležitosti a zapojení. Zdůrazňuje se, že umožňování dětem vyjadřovat své názory během těchto rad podporuje jejich sociální a komunikační dovednosti.

Zvládání emocí a konfliktů - Důležitým aspektem zkoumaným ve výzkumu je zvládání emocí a konfliktů v rodinném prostředí. Rodiny, které efektivně pracují s emocemi a konflikty, mají tendenci udržovat silnější a harmoničtější vztahy. Výzkum poukázal na to, že otevřená komunikace o emocionálních stavech a vzájemné naslouchání jsou fundamentální pro deeskalaci napětí a prevenci dlouhodobých konfliktů.

Návrhy na zlepšení komunikace - Přestože byly rodiny obecně spokojené se stávajícími komunikačními modely, vyjádřily otevřenost k dalším zlepšením. Navrhovaná vylepšení zahrnovala zvýšení zapojení mladších členů rodiny a rozšíření společných rodinných aktivit, které by podpořily kohezi a přinesly více příležitostí pro kvalitní společně strávený čas.

Výsledky výzkumu jasně ukazují, že klíčem k udržení zdravého rodinného prostředí jsou pravidelná, otevřená a adaptabilní komunikace, schopnost efektivně zvládat emocionální výzvy a aktivní zapojení všech členů rodiny do rozhodovacích procesů. Tyto faktory přispívají nejen k lepšímu vzájemnému porozumění a soudržnosti, ale také k pozitivnímu psychosociálnímu vývoji jednotlivých členů rodiny.

6 DISKUZE

V rámci diplomové práce na téma "Žitá zkušenost členů patchworkové rodiny s faktory, které pomáhají k zdravému psychosociálnímu vývoji pubescentů/adolescentů" jsem se zaměřil na zkoumání, jakým způsobem komunikace ovlivňuje rodinné vztahy a jak může přispět k harmonickému společnému soužití.

Analýza rozhovorů ukázala, že efektivní a otevřená komunikace je základním stavebním kamenem úspěšného fungování některých patchworkových rodin. Respondenti zdůraznili, že pravidelná a upřímná komunikace umožňuje členům rodiny lépe se poznat a vytvářet silné vzájemné pouto. Tento názor je podpořen studiemi, které ukazují, že komunikace hraje klíčovou roli v adaptaci na nové rodinné uspořádání a ve zlepšení vzájemného porozumění a soudržnosti (Braithwaite et al., 2001).

V rámci mého výzkumu byly identifikovány tři hlavní faktory, které se ukázaly být klíčové pro úspěšnou adaptaci a společný život v patchworkových rodinách: častá a otevřená komunikace, emoční podpora a zapojení všech členů rodiny do rozhodovacích procesů. Jednou z metod, která toto umožňuje je využití rodinné rady. To je plně v souladu s teorií Ganong a Coleman (2004), kteří uvádějí, že rodinné rady jsou efektivním nástrojem pro řešení rodinných konfliktů.

Respondenti poukázali na to, že možnost ovlivnit rozhodnutí a aktivní účast na plánování rodinných aktivit vytvářejí pocit sounáležitosti a zodpovědnosti. Minuchin (1974) k tomu tvrdí, že rodinné rady mohou mít pozitivní dopad na psychosociální vývoj dětí tím, že je zapojují do rozhodovacích procesů a učí je základním sociálním a komunikačním dovednostem.

Přestože byla otevřená komunikace vnímána pozitivně, někteří respondenti zmínili výzvy, jako jsou emocionální výbuchy, které mohou komunikaci komplikovat. V tomto kontextu bylo doporučeno zaměřit se na strategie pro zvládnutí silných emocí, aby bylo možné udržet konstruktivní dialog i v napjatých situacích. Toto je v souladu s literaturou, která zdůrazňuje význam emoční regulace v rámci rodinné dynamiky (Schwartz, 1988).

Na základě analýzy rozhovorů lze konstatovat, že klíčem k úspěšné integraci a rozvoji patchworkových rodin je udržovat otevřenou, pravidelnou a podpůrnou komunikaci. Tímto způsobem mohou rodiny lépe navigovat výzvami, které přináší jejich unikátní struktura a dynamika. Výzkum tedy naznačuje, že adaptace na život v

patchworkové rodině je proces, který vyžaduje čas, trpělivost a aktivní úsilí všech členů rodiny.

Výzkum, zaměřený na analýzu života v patchworkových rodinách, zdůraznil význam otevřené a pravidelné komunikace pro psychosociální vývoj pubescentů a adolescentů. Zjištění ukazují, že efektivní rodinná komunikace, včetně pravidelného a otevřeného dialogu mezi členy rodiny, je klíčová pro udržení zdravých rodinných vztahů a prevenci konfliktů. Jedním z významných faktorů, který přispívá k zdravému vývoji mladých členů rodiny, je již zmíněný koncept "rodinné rady", který umožňuje všem členům rodiny vyjádřit své pocity a názory v bezpečném prostředí.

Walsh (2012) poukazuje na význam sociálních inovací, které podporují implementaci rodinných rad v patchworkových rodinách. Tato pravidelná setkání posilují vzájemné porozumění a podporu v rodině. Dále bylo zjištěno, že četnost komunikace se liší v závislosti na jednotlivých rodinách, přičemž všechny zdůrazňovaly důležitost flexibilního přizpůsobení komunikačních metod potřebám jednotlivých členů.

McGoldrick a Carter (2011) zdůrazňují, že přestože rodinné rady nabízejí mnoho přínosů, mohou nastat i výzvy, jako je neochota některých členů rodiny se zúčastnit nebo obtíže s nalezením vhodného času. Doporučují, aby rodinné rady byly adaptabilní a respektovaly individuální potřeby a situace členů rodiny.

Z výzkumu vyplývá, že nejen frekvence, ale především kvalita komunikace má zásadní vliv na vzájemné vztahy a atmosféru v rodině. Celkově výzkum naznačuje, že zdravá komunikace je fundamentálním prvkem, který napomáhá psychosociálnímu vývoji a soudržnosti v patchworkových rodinách. Výzkum provedený Xinwen Bi a Shuqiong Wang zveřejněný v článku Parent-Adolescent Communication Quality and Life Satisfaction: The Mediating Roles of Autonomy and Future Orientation publikovaný v časopise Psychological Research and Behavioral Management (2021) ukázal, že kvalita komunikace mezi rodiči a adolescenty má výrazný vliv na životní spokojenost adolescentů. Tento výzkum zdůrazňuje, jak autonomie a orientace na budoucnost zprostředkovávají vztah mezi kvalitou komunikace a životní spokojeností.

Morris, A. S., Silk, J. S., Steinberg, L., Myers publikovaný Michelle Yik v Journal of Family Psychology, také poukazuje na fakt, že efektivní komunikace v rodině podporuje lepší emoční regulaci a snižuje stres u dospívajících. Studie poskytuje komparativní pohled na význam otevřené komunikace v různých kulturních kontextech.

Má práce je tedy v souladu s výše uvedenými, které poskytují solidní základ pro argument, že kvalitní rodinná komunikace má kritický význam pro psychologický a emocionální rozvoj adolescentů. Integrace těchto zdrojů do diplomové práce umožní hlubší pochopení tématu a poskytne důkazy podporující nutnost podpory efektivní komunikace v rodinách.

V posledních desetiletích byla provedena řada studií zaměřených na zkoumání vlivu rodinné komunikace na vývoj dětí. Tyto studie se věnují různým aspektům vývoje dětí, včetně psychologických, emocionálních a sociálních dimenzí. Jednou z klíčových oblastí zkoumání je vliv rodinné dynamiky a komunikace v rozvedených rodinách s novými partnerskými vztahy, což je téma i mé diplomové práce, ale týká se stále rostoucího počtu rodin po celém světě. Výzkum prezentovaný Paige Rainforth z Univerzity v Kansasu se zaměřuje na specifické rodinné konstelace - rozvedené rodiny a vliv zavádění nevlastních rodičů do rodinného prostředí. Studie "Family Communication and its Effects on Child Developmental Progression" zkoumá, jak komunikace v takových rodinách ovlivňuje vývoj dětí prostřednictvím životních stádií definovaných Sigmundem Freudem a Erikem Eriksonem. V rámci studie bylo zjištěno, že způsob, jakým je nevlastní rodič představen do rodiny, může významně ovlivnit vývoj dětí, ať už pozitivně nebo negativně. Hypotéza této studie, že účastníci představení nevlastnímu rodiči v pozdějším věku, jako je adolescence nebo mladá dospělost, budou ve svém vývoji více ovlivněni, nebyla statisticky potvrzena. Výsledky ukázaly, že věk při představení nevlastního rodiče nemá významný vliv na následnou spokojenost ve vztahu. To nijak nevyplývá ani z mé práce, kde jsme s účastníky věk nijak neřešili, ale s tímto výzkumem máme shodnou podstatu a kvalitu rodinné komunikace, která je klíčová zejména právě v rozvedených rodinách s novými členy, protože rodinná dynamika a způsoby komunikace mohou významně ovlivnit, jak děti zvládají přechody a jak se vyvíjejí během různých životních stádií. Je tedy zásadní pro rodiče, aby byli vědomi možných komunikačních problémů a aktivně na nich pracovali.

Výzkumy potvrzují, že děti vychovávané v prostředí s otevřenou komunikací mají lepší sociální dovednosti a vyšší sebevědomí. Podle Eriksonovy teorie psychosociálního vývoje, děti procházejí různými fázemi, kde komunikace hraje klíčovou roli ve formování jejich identity a sociálních vazeb (Erikson, 1963). S Eriksonovou teorií je tedy má práce v souladu. Příliš se v ní ale nezabývám věkem dětí, který je pro vývoj také klíčový. Na

tuto skutečnost upozorňují třeba Likhar, A., Baghel, P., & Patil, M (2022), kteří říkají, že rané dětství, období od narození do osmi let, je kritickou fází pro biologický, emocionální a psychologický vývoj dítěte. V tomto klíčovém období se formují základy pro budoucí zdraví, vzdělání a ekonomické výsledky jedince. Přehled studie publikované v časopise Cureus zdůrazňuje význam sociálních determinant zdraví, které mají zásadní vliv na vývoj dětí během těchto formujících let (Cureus, September 2022).

Podpořit bych ale mohl teorii, že vzdělání rodičů a přístup k vzdělávacím zdrojům jsou dalšími důležitými sociálními determinanty. Vysoká úroveň vzdělání rodičů často vede k lepšímu porozumění nutnosti podpory vývoje dítěte a aktivnímu zapojení do jejich vzdělávacího procesu. Naopak, omezený přístup k vzdělávacím zdrojům může u dětí vést k nižšímu vzdělávacímu úspěchu a omezeným budoucím možnostem. V mé práci byli všichni dospělí účastníci vysokoškolsky vzdělaní, což této teorii nahrává.

Uvědomění, je pak cíl, kterého se v mé práci snaží docílit rodiče obou skupin. Stephan Covey ve své knize 7 návyků spokojené rodiny hovoří právě o vytvoření konkrétních návyků, ale upozorňuje na nejsilnější nástroj v podobě jazyka. Právě díky němu je možné efektivně komunikovat o tom, co se v rodině děje. To je také to, o co se ve své práci opírám. Rodiny popisují, jak jim hledání způsobu mluvy pomáhá řešit veškeré problémy uvnitř jejich celku. A jde o naučený způsob jednání, který vnikl díky pravidelným debatám a rozmlouvám. Ty v dětech probouzí zvědavost. Každý dotaz může být zodpovězen právě díky tomu, že zazní. A jak mne členové rodiny při rozhovoru sdělili, to jsou ty momenty, na které se těší. Komunikaci totiž účastníci rozdělili do dvou částí, na tu pozitivní, kdy si rozebírají věci a záležitosti, které jsou v centru zájmu a pozornosti stran a pak na tu negativní, na kterou se obvykle děti, ale stejně tak dospělí, příliš netěší. V první fázi se rozvíjí zájem a děti se hravou formou učí. T.S.Eliot (1969) prohlásil: „Nesmíme nikdy rezignovat na zkoumání. Na konci veškerého zkoumání pak dorazíme na úplný začátek, na místo, které jsme znali odjakživa.“ Jde o nadčasové prohlášení, kterého si dotýkají také účastníci mé studie.

Studie také navazuje na americkou psycholožku Lisu Feldman Barrett (2020), na jednu z největších odbornic na emoce, která se zabývala právě souvislostmi mezi emocemi a zvědavostí. Podle ní zvědavější lidé dokáží vnímat širší škálu emocí. Toto tvrzení nemůže má práce sice jakkoli potvrdit, jelikož jsme s dětskými účastníky hovořili výhradně o prožívání emocí a práci s nimi, ale může napovědět, že právě styl

života a vysoká komunikační úroveň napomáhá emocím více rozumět, rozpoznat a díky tomu s nimi také efektivněji pracovat. Jak Barrettová ve své nedávné studii uvádí, tak někdo dokáže emoce cítit pouze na dvou úrovních – buď má dobrou, nebo špatnou náladu, tedy nic mezi tím. Emoční škála je však mnohem pestřejší, což potvrdili prakticky všichni participanti, přestože ve skupině B jsme ve větší míře hovořili o slzách a obdobných stavech, které děvčata prožívají. Jedna dokonce prohlásila, že se „nedokáže“ zlobit. Je ale rozdíl v tom, zda-li dokáže udržet vztek pod kontrolou anebo ho vůbec neprožívat. V tomto případě se participantkou přikláníme k první variantě. Čím jsou totiž lidé zvědavější, tím barevnější je již zmíněná paleta jejich emocí, které dokáží vnímat, a tím větší je též jejich emoční inteligence. Z daného výzkumu totiž jasně vyplývá, že budou-li rodiče podporovat zvědavost a kreativitu dětí, která je podle studie často ubita standardní školní výukou, kde jsou informace prezentovány jako černé nebo bílé, tedy bez široké škály barev a bez možnosti hledání nových řešení, pozitivně se to promítne i na emoční inteligenci dětí.

Hoemann (2019) pak ve své studii představuje několik nových hypotéz pro pochopení emočního vývoje a diskutuje o možnosti, že emoční vývoj je proces rozvíjení emočních konceptů a že emocionální slova mohou být kritickou součástí tohoto procesu. Hoemann tedy předpokládá, že děti se učí kategorie emocí stejným způsobem, jakým se učí jiné abstraktní konceptuální kategorie – pozorováním ostatních, kteří používají stejné slovo emocí k označení vysoce proměnlivých událostí, a dále předpokládá, že emoční vývoj může být chápán jako problém konstrukce konceptu, kdy se dítě stává schopným prožívat a vnímat emoce pouze tehdy, když si jeho mozek vyvine schopnost sestavovat ad hoc, situované emoční koncepty za účelem vedení chování a dávání významu smyslovým vstupům. Tím bych se k této teorii přikláněl na základě faktu, že participanti mé studie dle vlastních vyjádření netrpí emoční plochostí, ale tím, že není výjimečné, že děti v uvedených rodinách A i B nezřídka vidí i dospělého muže plakat a prožívat prakticky všechny emoční stavy, což všichni dotazovaní potvrdili. Díky tomu se z těchto situací sami mohou učit a rozvíjet.

Zdeňka Ciompa (2015) se ve své práci zabývá sociální rolí pochvaly a trestu ve výchově. Společně se shodneme, že výchovu můžeme považovat za cílevědomý proces, který probíhá po celý náš život a je to právě rodina, která je považována za primárního socializačního činitele, tedy že se výchova dotýká každého jedince ať již na pozici dítěte,

rodiče či prarodiče. Jde tedy o činnost předávanou prakticky z generace na generaci, ve které se prolíná nejrůznější množství prvků, procesů, postojů, dovedností. Děje se to formou vědomých i nevědomých procesů, kdy rodiče zanechávají v jedinci hluboký otisk svých vlastních názorů, vidění světa i celkového přístupu k životu. V tomto případě jsou zásadním článkem právě i rodiče patchworkových rodin. Má studie nemůže jakkoli porovnat formu trestů či pochval, protože o nich se jedinci svými výroky prakticky nedotýkají, a ani jedna z rodin na této formě nemá výchovu jakkoli postavenou, ačkoli by bylo možné dále rozvíjet debatu - kam až sahá forma pochvaly a trestu. Studie nicméně naznačuje, jak děti přejímají otisk chování dospělých a to po všech směrech – na základě intenzivní komunikace se učí rozvíjet své vlastní komunikační schopnosti, strategie a budoucí výchovný styl. Jak totiž uvádí Matějček „Nejvíce vychováváme děti, když je nevychováme.“ Teorie Nováka (2013) pak říká, že žádný výchovný postup neskýtá naprostou záruku úspěchu. Autor se především přiklání k trendu tzv. uvolněného rodičovství s nadhledem, podporuje demokratické výchovné postupy, „otužování“ samostatností a zdůrazňuje význam kladného přijetí dítěte. Novák na příkladech ze své poradenské praxe dokumentuje, jak autoritativní, direktivní výchovu, tak ochranný, až rozmazlující výchovný styl, plodící na jedné straně úzkostné osobnosti deformované drilem, na druhé straně osobnosti zdánlivě silácké, s uměle nadsazeným sebevědomím a hledá obdobnou otázku, jakou si kladou rodiče v obou skupinách mé práce: „Jak tedy vychovat přiměřeně sebevědomé dítě, které nepochybuje o své vlastní hodnotě a vládne díky tomu důvěrou v sebe i ve své okolí?“ Rozbor analýz napovídá, že právě otevřená a čestná komunikace v rodině s možností zapojení techniky rodinných rad tomuto směru může výrazně pomoci.

6.1 Silné a slabé stránky

Tato diplomová práce mě několik silných a slabých stránek. Jako hlavní silné stránky této práce lze jmenovat důkladnou teoretickou přípravu a podrobnou empirickou analýzu, která poskytla ucelený pohled na problematiku.

Mezi slabší stránky práce patří omezený počet zkoumaných rodin, což může ovlivnit generalizovatelnost výsledků. Doporučuje se proto v budoucnu rozšířit výzkumný vzorek

a zahrnout rodiny z různých sociokulturních prostředí. Další zkreslení může být způsobeno ochotou participantů účastnit se výzkumu, protože můžeme předpokládat, že ti, kteří se chtějí účastnit, jsou více nakloněni vnímat podobné pomáhající faktory.

6.2 Implikace

6.2.1 Praktické využití

Na základě výzkumných zjištění jsou formulována doporučení pro rodiny i profesionály pracující s patchworkovými rodinami. Tyto zásady zahrnují význam pravidelných rodinných setkání, využití rodinných rad jako nástroje pro řešení problémů a důležitost otevřené diskuse o emocionálních potřebách jednotlivých členů rodiny. Diplomová práce přispívá k lepšímu pochopení role rodinných rad v moderních rodinných strukturách a nabízí praktické návrhy pro jejich efektivnější využívání. Její výstupy mohou sloužit jako základ pro další výzkum v této oblasti a jako podklad pro odborníky pracující v oblasti sociální práce a rodinné terapie, studentům, ale i široké veřejnosti k získání základních znalostí o technice rodinných rad a důležitosti otevřené komunikace, protože díky tomu se z dětí, pubescentů a adolescentů mohou stát jedinci s vyvráslou komunikační schopností, s řečnickou zdatností a chutí hledat způsob, jak druhému sdělit jakékoli informace, ovlivňovat vlastní mezilidské vztahy, umět se rozhodovat, nést zodpovědnost a dokázat ovládnout vlastní emoce.

Výzkumy naznačují, že otevřená komunikace mezi rodiči a dětmi může významně přispět k lepší životní spokojenosti a celkovému psychickému zdraví adolescentů. Je doporučováno, aby rodinní terapeuti a poradci zdůrazňovali význam rozvoje komunikačních dovedností v rodinném prostředí.

6.2.2 Budoucí možný výzkum

V budoucnu by bylo velmi přínosné provedení výzkumu mezi co nejširším spektrem rodin a to nejen patchworkových, který by mohl vést ke zjištění jejich konkrétní zkušenosti s otevřenou komunikací a ideálně i s pořádáním rodinných rad a jejich následných dopadů na vývoj dětí.

Na základě stávajících zjištění by bylo velmi přínosné provést další šetření v rodinách a porovnat dopady rodinných rad tam, kde se rodinné rady konají s rodinami, které se s touto technikou dosud nesetkaly.

Možné by též bylo rozšířit polostrukturovaný rozhovor o další formy a směry otázek, které zaznívají v diskuzi této práce a tím hledat, jak na straně rodičů, tak i dětí další výchovné prvky pomáhající směřovat ke zdravému psychosociálnímu vývoji.

ZÁVĚR

Cílem diplomové práce bylo ukázat, jak pravidelná, četná a otevřená komunikace v rodině, a to nejen té patchworkové, může dát základ zdravému psychosociálnímu vývoji jedince. Hlavní i dílčí cíle diplomové práce byly naplněny.

V teoretické části jsem se nejprve věnoval konceptualizaci rodiny a její proměně v čase, kde jsem kladl důraz na její nezastupitelnou roli v životě dítěte. Zaměřil jsem se na techniky efektivní komunikace v rodině a dále detailně prozkoumal metodologie rodinných rad a konferencí, které jsou prezentovány jako přímé techniky podporující rodinnou soudržnost a komunikaci.

V empirické části jsem se opíral o kvalitativní šetření zaměřené na dvě patchworkové rodiny. Cílem bylo zjistit, jaké zkušenosti a postoje mají respondenti se zmíněnými rodinnými radami, jestli tuto techniku znají a prakticky ji ve výchově dětí využívají. Zejména mě zajímalo, zda tato technika funguje v praxi a jaké má dopady na každodenní život rodiny. Výsledky ukázaly, že rodiny, které praktikují rodinné rady, vnímají tuto metodu jako vysoce efektivní a pozitivně oceňují její dopady na rodinnou dynamiku.

Motivací pro výběr tématu byla snaha rozšířit povědomí o rodinných radách a podpořit jejich širší implementaci do praxe. Výzkum naznačil, že je důležité pokračovat ve vzdělávání rodin o této metodě a sdílet osvědčené postupy, které mohou pomoci zlepšit komunikaci a soudržnost v rodinách.

Na základě zjištění se doporučuje další šíření informací o rodinných radách, zejména mezi rodinami, které se s touto technikou dosud nesetkaly. Je klíčové, aby rodinné rady byly prezentovány nejen jako nástroj pro řešení problémů, ale jako pravidelná součást

rodinného života, která podporuje otevřený dialog a posiluje vzájemné vztahy. Celkově tato práce přispívá k lepšímu porozumění významu rodinných rad a to nejen v kontextu patchworkových rodin a nabízí praktické návrhy pro jejich efektivní využití na základě žité zkušenosti části participantů. Obě analyzované rodiny ale mají společný základ především v otevřené komunikaci. Toto vnímám jako základ pro zdravý vývoj jedince, rodinná rada je již jakousi nadstavbou či technikou, která může v komunikaci nastavit další směr či sdílení informací. Právě onu intenzivní otevřenou komunikace osobně vnímám jako alfu a omegu úspěchu šťastného rodinného života a mám radost, že mi tuto tezi jednotliví participanté potvrdili.

Pro mě tak bylo nesmírně přínosné vést rozhovory nejen s obdobně smýšlejícími rodiči, kteří se ve výchově snaží přemýšlet, jakým stylem spolu jednotliví členové rodiny hovoří a také jak často, ale zejména, jak k samotné komunikaci přistupují děti. Po osobních zkušenostech si troufám říci, že děti z takových rodin mají bohatší slovní zásobu, nestyděly se projevit vlastní názor a postoj a dokázaly formulovat své myšlenky lépe než jejich současní vrstevníci. Toto by mohlo být cílem dalších výzkumů, které by tuto moji tezi dále mohly buď potvrdit, nebo vyvrátit. Osobně mě velmi mrzí, že ač mám ve svém okolí mnoho patchworkových rodin, jen o zlomku dokážu říci, že by styl komunikace mohl být příkladný. Bylo proto velmi těžké získat pro moji diplomovou práci participanty, za kterými bych mohl stát v jejich upřímných vyjádřeních. V ostatních rodinách spolu jednotliví členové buď příliš nehovoří, dokonce netráví čas ani společnými obědy či večeřemi, nebo je jejich styl komunikace až příliš agresivní. Takový styl je pak na první pohled patrný na chování samotných dětí. Rodiny, se kterými jsem hovořil ve své práci, jsou v tomto silně odlišné – hovoří spolu klidně a hledají způsoby a východiska, nevyhrává křik, agrese ani pozice silnějšího, tedy obvykle rodiče. Všechny děti mají bezproblémový prospěch ve škole. I přes apel na komunikaci postavenou především na klidné rozmluvě, hrají emoce značnou roli. Nikdo z participantů se za ně nestydí, nebojí se je projevit a také s nimi pracovat. Nepochybuji, že jde o další aspekt zdravého vývoje, kterým se už řada dalších výzkumů zabývá a je mu věnován už i celý obor zvaný psychosomatika, který se zabývá vztahem mezi duší a tělem. Psychosomatická medicína pak potvrzuje vztah mezi tělesným stavem a psychickou i emocionální složkou osobnosti pacienta. Nepochybuji tedy, když ve své práci hovořím, že komunikace uvnitř rodiny hraje důležitou roli ve zdravém psychosociálním vývoji, že

se tato složka propisuje u jedince současně i do stavu fyzického. I proto participanti okrajově v našich rozhovorech hovořili o fyzických prožitcích v případě, kdy se vzájemná komunikace v rodině stáčí do vyhrocených stavů. Všichni popsali obdobné prožitky, kterých se dokázali zbavit právě tím, že společně hledali lepší způsob usměrnění emocí hledáním východiska, které pomůže napětí rozmělnit a nikoli se v něm jakkoli dlouhodobě udržet.

Věřím tedy, že se tato práce může stát inspirací, jak hledat způsob komunikace nejen v patchworkových, ale především klasických rodinách či jakýchkoli kolektivech. Jak participanti potvrdili, hovořit společně o jakýchkoli tématech či problematice může pomáhat předcházet celé řadě domněnek, nedorozuměním i možným následným konfliktům. Inspirací mi byla komunikace v mé vlastní rodině, kde osobně silně vnímám, že se společně trávený čas a vzájemné rozmluvy pozitivně podepisují na vnímání dětí i jejich vývoji. Nepochybuji, že nalezení si času společně hovořit a vzájemně si naslouchat může být efektivním nástrojem i v dalších rodinách.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Informovaný souhlas respondentů

Souhlas se zpracováním osobních údajů

Dnes jsem poskytl/a rozhovor Patriku Pátkovi, studentovi 3. ročníku, KS, APIS, UPOL, v rámci výzkumu pro jeho diplomovou práci.

Pro tento účel smí být tento rozhovor zpracováván jen v anonymizované podobě bez souvislosti s mým jménem a kontaktem na moji osobu.

V případě, že úryvky z tohoto rozhovoru budou součástí publikací nebo veřejných prezentací výsledků výzkumu, smí být uvedeny jen v anonymizované podobě bez mého jména a souvislosti s mojí osobou.

Po ukončení výzkumu a dokončení diplomové práce tento rozhovor smí být archivován, a tím zprostředkován pro účely jiných výzkumů a dalších badatelů, ale pouze v anonymizované podobě, bez spojení s mým jménem a s mojí osobou.

Informovaný souhlas s rozhovorem

Byl/a jsem informován/a, že účelem diplomové práce je výzkum zaměřený na komunikaci v patchworkové rodině. Souhlasím s tím, že v práci budou uvedena některá má citlivá data, ale nebude uvedené mé pravé jméno nebo nebudou uvedeny žádné skutečnosti, které by mohly vést k identifikaci mé osoby. Vím, že mohu rozhovor z jakýchkoliv důvodů přerušit a svůj souhlas s rozhovorem vzít zpět. Byla mi nabídnuta možnost získat přepsaný rozhovor k autorizaci a výsledný text v elektronické podobě ke komentáři. S těmito podmínkami dobrovolně a bez nátlaku souhlasím.

Datum:

Jméno:

Podpis:

Příloha č. 2: Struktura otázek polostrukturovaného rozhovoru

1. Jakým stylem v rodině komunikujete?
2. Jak často vedete přímé rozhovory na jakékoli konkrétní téma?
3. Jak často si sednete a hovoříte společně jako rodina?
4. Znáte pojem „rodinná rada“? Jak byste ji definovali?
5. Vnímáte rodinnou komunikaci jako určitou nepříjemnost, která však přináší své ovoce nebo je to zábava, na kterou se vždy těšíte?
6. Jaké přímé dopady má častá a otevřená komunikace v rodině?
 - Podařilo se vám díky rozhovorům předejít konfliktům?
7. Co vám pomáhá při rozhovoru a komunikaci s „druhým/nevlastním“ rodičem/dítětem, abyste společně dobře vycházeli?
 - Cítíš, že doma můžeš všechno říct, bavit se o čemkoli?
8. Jak bychom měli řešit neshody či rozdílné názory na jakoukoli situaci?
 - Co pomáhá v daných případech? Jaká máte doporučení? Je vůbec něco „špatně“?
 - Umíte se vzájemně omluvit? Má s tím někdo problém?
9. Mluvíte v rodině o tom, jak se každý může efektivně podílet na rozhodování a plánování rodinných aktivit?
 - Můžeš svobodně říct, co chceš?
 - Jak se cítíš, když se řeší věci, které se ti nelíbí?
 - Jak je to s emocemi?
10. Máte nějaké návrhy na zlepšení komunikace v rámci rodiny?

POUŽITÁ LITERATURA

- Amalthea o.s. 2013. Naše rodina, Naše problémy, Naše řešení,
- Amato, P. R., & Sobolewski, J. M. (2001). The effects of divorce and marital discord on adult children's psychological well-being. *American sociological review*, 66(6), 900-921.
- Barrett Lisa Feldman; Hypotheses about Emotional Development in the Theory of Constructed Emotion: A Response to Developmental Perspectives on How Emotions Are Made. *Human Development* 15 October 2020;
- Bi, X., & Wang, S. (2021). Parent-adolescent communication quality and life satisfaction: The mediating roles of autonomy and future orientation. *Psychology research and behavior management*, 1091-1099.
- Braithwaite, D., Olson, L., Golish, T., Soukup, C., & Turman, P. (2001). "Stát se rodinou": vývojové procesy reprezentované v diskurzu smíšené rodiny. *Časopis aplikovaného výzkumu komunikace*, 29(3), 221–247. <https://doi.org/10.1080/00909880128112>
- Brzobohatý Robin, Cirbusová Martina, Rogalewiczová Romana a kol. *Interdisciplinární spolupráce v nejlepším zájmu dítěte*. Tribun EU 2015. ISBN 978-80-263-1010-5
- Bechyňová, Věra a Marta Konvičková. *Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011. 151 s. ISBN 978-80-262-0031-4.
- Berg, Insoo Kim. *Posílení rodiny: základy krátké terapie zaměřené na řešení*. 1. vyd. Praha: Portál, 2013. 167 s. ISBN 978-80-262-0500-5.
- Bettnerová, Betty a Lewová, Amy. *Odvaha žít svůj život*. 1. vyd. Konfrontace Hradec Králové, 1995. ISBN: 8090177328.
- Burford, Gale and Joe Hudson. *Family Group Conference: New directions in community-centred child and family practice*. New York: Aldine de Gruyter, 2000. ISBN 0-202-36122-5.
- Caughlin, J. P. (2010). Invited Review Article: A multiple goals theory of personal relationships: Conceptual integration and program overview. *Journal of Social and Personal Relationships*, 27(6), 824-848.
- Ciomba, Z. (2015). Sociální role pochvaly a trestu ve výchově [Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií, Institut mezioborových studií]. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně.

- Covey, Stephan. 7 návyků spokojené rodiny. Management Press, 1997. ISBN 978-80-7261-482-0.
- Dunovská, Kateřina. Metodika rodinných konferencí. Rodina je odborníkem na svůj život, je na čase ji přizvat. 1. vyd. Praha: Amalthea o.s., 2012, revidováno 2015. 46 s. ISBN neuvedeno.
- Dunovský, Jiří. Dítě a poruchy rodiny. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1986. ISBN 08-040-86.
- Engels, R. C., Finkenauer, C., Meeus, W., & Deković, M. (2001). Parental attachment and adolescents' emotional adjustment: The associations with social skills and relational competence. *Journal of Counseling Psychology*, 48(4), 428.
- Erikson, E. H. (1963). *Childhood and society* (Vol. 2). New York: Norton.
- Ganong, L. H., & Coleman, M. (2004). *Stepfamily relationships: Development, dynamics, and interventions*. Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Gavora, Peter. Úvod do pedagogického výzkumu. 2., rozš. české vyd. Brno: Paido, 2010. 261 s. ISBN 978-80-7315-185-0.
- Hartl, Pavel a Helena Hartlová. *Psychologický slovník*. 3. aktualizované vydání. Praha: Portál, 2015. 774 stran. ISBN 978-80-262-0873-0.
- Hendl, J. (2008). *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Herman, Marek. *Najděte si svého manžera*. Vydavatelství apak. 2008. ISBN 978-80-260-6070-3.
- Hoemann, K., Xu, F., & Barrett, L. F. (2019). Emotion words, emotion concepts, and emotional development in children: A constructionist hypothesis. *Developmental Psychology*, 55(9),
- Homolková, Nicol. *Rodinné konference jako nástroj sociálně-právní ochrany dětí v Olomouckém kraji*, Olomouc, 2018.
- Jandourek, Jan. *Slovník sociologických pojmů: 610 hesel*. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. 258 s. ISBN 978-80-247-3679-2.
- Kolařík, Marek a Jan Šmahaj. ...když se řekne „rodina“. In XII. národní konference o manželském, partnerském a rodinném poradenství: současné podoby partnerského a rodinného soužití: sborník příspěvků. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. 186 s. ISBN 978-80-244-4148-1.
- Krůtová, Kateřina, Mühlfeit, Jan. *Rodina jako tým*. Albatros media. 2021. ISBN 978-80-7261-587-2.

- Langmeier, Josef a Zdeněk Matějček. Psychická deprivace v dětství. 4. vyd., doplněné, V nakl. Karolinum 1. Praha: Karolinum, 2011. 399 s. ISBN 978-80-246-1983-5.
- Linhart, Jiří, ed. Velký sociologický slovník. Sv. 1, A-O. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. 747 s. ISBN 80-7184-164-1.
- Likhar, A., Baghel, P., & Patil, M. (2022). Early Childhood Development and Social Determinants. *Cureus*, 14(9), e29500.
- Matějček, Zdeněk. Dítě a rodina. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 223 s. ISBN 80-04-25236-2.
- Matějček, Zdeněk. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál, 1994. 98 s. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-85282-83-6.
- Matoušek, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť. 3., rozšířené a přepracované vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 161 s. Studijní texty. ISBN 80-86429-19-9.
- Minuchin, S. (1974). *Families & family therapy*. Harvard U. Press.
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing.
- Morris, A. S., Silk, J. S., Steinberg, L., Myers, S. S., & Robinson, L. R. (2007). The Role of the Family Context in the Development of Emotion Regulation. *Social development (Oxford, England)*, 16(2), 361–388.
- Nakonečný, M. (2000). *Lidské emoce*. Praha: Academia.
- Novák, T. (2013). *Jak vychovat sebevědomé dítě*. Grada Publishing as.
- Novotná, E. (2010). *Sociologie sociálních skupin*. Praha: Grada Publishing.
- Nehyba, J. (2011). Zkušenostně reflektivní učení a komfortní zóna. *Pedagogická orientace*, (3), 305-321.
- McGoldrick, M., & Shibusawa, T. (2012). The family life cycle. In F. Walsh (Ed.), *Normal family processes: Growing diversity and complexity* (4th ed., pp. 375–398). The Guilford Press.
- Minuchin, S., Baker, L., Rosman, B. L., Liebman, R., Milman, L., & Todd, T. C.. Konceptuální model psychosomatického onemocnění u dětí: Organizace rodiny a rodinná terapie. 1975. *Archiv obecné psychiatrie*, 32(8), 1031-1038.
- Mirsky: Family Group Conferencing Worldwide: Part three in a Series [online]. 2003 [cit. 2018-04-15]. Dostupné z <https://www.iirp.edu/eforum-archive/family-group-conferencing-worldwide-part-three-in-a-series>

- Papernow, P.. Understanding stepfamilies: Steps to harmony. 2013
- Pavlíková, Gabriela a Kateřina Martínková a Jana Ženíšková. Metodika rodinných konferencí. 1. vyd., účelová neperiodická publikace. Praha: MPSV ČR, 2015. 59 s. ISBN neuvedeno.
- Pavlíková, Gabriela a Kateřina Martínková a Jana Ženíšková. Naše rodina, naše problémy, naše řešení-- , aneb, Když se sejde rodinná rada. 1. vyd. Pardubice: Amalthea, 2015. 16 s. ISBN 978-80-904801-2-4.
- Poláchová, Vašátková, Vyhnálková, Jana a Pavla a Burešová, Pavla. Rodina a náhradní rodinná péče. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 2008. 79 s. ISBN 978-80-7409-013-4.
- Polák, Marek. Analýza zkušeností účastníků kurzu pobytu v zimní přírodě – survival, Olomouc, 2016.
- Rainforth, P. (2016). Family Communication and its Effects on Child Developmental Progression. *Quest: A Journal of Undergraduate Research*, 5, 35-50.
- Rudnická, M. R. K. Magisterská práce. Co pomáhá dětem s ADHD ve škole z pohledů dětí a rodičů, Praha, 2023.
- Řiháček, T., Čermák, I., & Hytych, R. a kol. (2013). Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy. Brno: Masarykova Univerzita.
- Satirová, V. (1994). *Kniha o rodině*. Praha: Práh.
- Sanner, C., Ganong, L., Coleman, M., & Berkley, S. (2022). Effective parenting in stepfamilies: Empirical evidence of what works. *Family Relations*, 71(3), 884–899.
- Schwartz, R. M. (1988). Recenze knih. *Modifikace chování*, 12(1), 158-158.
- Skumin VA. Hraniční duševní poruchy u chronických onemocnění trávicího systému u dětí a dospívajících. *Zhurnal Nevropatologii i Psikhiiatrii Imeni S.S. Korsakova (Moskva, Rusko: 1952)*. 1991 ; 91(8):81-84. PMID: 1661526.
- Slaměník, Ivan a Výrost, Jozef. *Aplikovaná sociální psychologie I. Člověk a sociální instituce*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 383 s. ISBN 80-7178-269-6.
- Slezáčková, A. (2012). *Průvodce pozitivní psychologií: nové přístupy, aktuální poznatky, praktické aplikace*. Praha: Grada Publishing.
- Strauss, Anselm L. a Juliet Corbin. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. 1. vyd. Boskovice: Albert, 1999. 196 s. Scan; sv. 2. ISBN 80-85834-60-X.

- Smith, J. (1996). Beyond the divide between cognition and discourse: Using interpretative phenomenological analysis in health psychology. *Psychology & Health*, 11(2), 261–271.
- Smith, J., Flowers, P., & Larkin, M. (2009). *Interpretative phenomenological analysis: theory, method and research*. London: Sage.
- Smith, J., Kubátová, H. (2010). *Sociologie životního způsobu*. Praha: Grada Publishing.
- Soenens, B., Vansteenkiste, M., Luyckx, K., & Goossens, L. (2006). Parenting and adolescent problem behavior: an integrated model with adolescent self-disclosure and perceived parental knowledge as intervening variables. *Developmental psychology*, 42(2), 305.
- Sullerot, Evelyne. *Krise rodiny*. 1. čes. vyd. Praha: Karolinum, 1998. 61 s. ISBN 80-7184-647-3.
- Švaříček, Roman a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014. 377 s. ISBN 978-80-262-0644-6.
- VanLear, C. A., Koerner, A., & Allen, D. M. (2006). *Relationship Typologies*.
- Vancákorá, Soňa. *Rodina a pomoc štátu: ... realita, alebo utópia?* Ružomerok: Verbum, 2015. 167 s. ISBN 978-80-561-0313-5.
- Urban, L. (2011). *Sociologie trochu jinak* (2nd ed.). Praha: Grada Publishing.
- Vymětal, Jan. *Úzkost a strach u dětí: [jak jim předcházet a jak je překonávat]*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 181 s. ISBN 80-7178-830-9.
- Výrost, J., & Slaměník, I. (1997). *Sociální psychologie*. Praha: Grada Publishing.
- Walsh, F. (2012). *Family Resilience: Strengths Forged through Adversity*. In F. Walsh (Ed.), *Normal Family Processes* (pp. 399-427). New York: Guildford Press.
- Zatloukal, Leoš. *Komunikace v rodinách z hlediska vybraných přístupů v poradenství a terapii*. 1. vyd. Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3878-8